

999/2

TÜRKİYE'DE BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE
PORSELEN DEKORLARI

Sanatta Yeterlik Tezi

S.Sıdika Sevim

Eskişehir-1994

**T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DE BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE PORSELEN
DEKORLARI .**

Sanatta Yeterlik Tezi

S.Sıdika Sevim

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane

Eskişehir-1994

ÖZET

Araştırmada Türkiye’de başlangıcından günümüze kadar porselen dekorları incelenerek genel olarak değerlendirilmiş ve dekorların uygulanması sırasında ele alınması gereken sorunlar vurgulanmaya çalışılmıştır.

Bu doğrultuda öncelikle porselenin tarihçesi ve yapımına değinilmiş, porselen dekorlama yöntemleri ve çeşitleri hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Daha sonra Türkiye’deki porselen fabrikalarının dekor üniteleri kronolojik olarak incelenerek sorunlar üzerinde görüş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan uygulamalarda ise porselen duvar tabakları üzerine çıkartma tekniği ve el dekoru kullanılarak sırüstü çalışmalar yapılmıştır. Uygulamalar geleneksel Türk çini motifleri stilize edilerek değişik renklerde ve kompozisyonlarda porselen tabaklar üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de porselen dekorlarında üzerinde durulması gereken, kompozisyon, renk, yaratıcılık ve özgün tavrımızla alışılmışın dışına çıkarak, çağın sosyal ve kültürel yapısının istediği değerlere uygun dekorlar yapmak gerekmektedir. Bu da ancak öykünmeden uzak kendi kültürel bakış açımız doğrultusunda özgün desen ve dekorlar ile gerçekleşebilir.

SUMMARY

In this research, the porcelain decors made from the beginning upto this time in Turkey are generally evaluated by examining and the problems that must have been taken up during the application of decors have been tried to lay stress on.

In this direction, firstly, the general historical account of porcelain has been mentioned and the knowledge about the methods and varieties of porcelain decoration have been tried to be given. And then, the decoration units of porcelain factories in Turkey have been chronologically examined and the opinions and evaluations about the problems have been pointed out. Although in the applications, the on glaze workings have been done generally by using the transfer printing techniques unto the porcelain wall plates. The applications have been realized on the porcelain plates by styling the traditional Turkish tile patterns in different colours and compositions.

About the porcelain decors in Turkey, the thing that should have been insisted on is making porcelain decors which are appropriate for the values of the social and cultural structure of the time, by leaving the usual beliefs, with the facts such as composition, colour, creativeness and our original attitudes. This can be realized by the original decors and designs in the direction of our own cultural views which is removed from imitation.

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE'DE BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE PORSELEN DEKORLARI

ÖNSÖZ	X
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

PORSELEN NEDİR?

I - PORSELENİN TANIMI	4
II - PORSELENİN TARİHÇESİ	6
III - PORSELENİN YAPISI	10
1. Porselenin Sır ve Çamur Yapısı	11
2. Porselenin Pişirimi	13

İkinci Bölüm

PORSELEN DEKORLARI

I -	PORSELEN DEKORLARININ TANITILMASI	14
II -	PORSELENDE UYGULANAN DEKORLAMA YÖNTEMLERİ	16
1.	El Dekorları	16
	A) <i>Fırça Dekorları</i>	16
	B) <i>Sünger Dekorları</i>	16
	C) <i>Istampa (Mühür) Dekorları</i>	17
	D) <i>Pistole Dekorları</i>	18
2.	Teknik Dekorlar	18
	A) <i>Çıkartma Tekniği</i>	19
	B) <i>Ofset Baskı Tekniği</i>	21
	C) <i>Silikon Baskı Tekniği</i>	22
III -	PORSELENDE UYGULANAN DEKOR ÇEŞİTLERİ	23
1.	Sıraltı Dekorları	24
2.	Sırıçi Dekorları	25
3.	Sırüstü Dekorları	27
IV -	DEKORUN PORSELEN ÜZERİNE ETKİSİ	29
V -	PORSELEN DEKOR UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR	31

Üçüncü Bölüm

TÜRKİYE'DE PORSELEN

I -	TÜRKİYE'YE PORSELENİN GİRİŞİ VE İLK PORSELEN	
	DEKOR ÖRNEKLERİ	38
II -	TÜRK İNSANI VE PORSELEN	42
III -	TÜRKİYE'DE TARİHSEL SIRALAMAYA GÖRE	
	PORSELEN FABRİKALARI	45
	1. Beykoz (Eser-i İstanbul) Porselen Fabrikası	45
	2. Yıldız Porselen Fabrikası	46
	3. İstanbul Porselen Fabrikası	49
	4. Yarımca Porselen Fabrikası	50
	5. Kütahya Porselen Fabrikası	51
	6. Güral Porselen Fabrikası	52
IV -	TÜRKİYE'DE PORSELEN FABRİKA	
	İŞLETMELERİNDE KURULUŞUNDAN İTİBAREN	
	DEKORÜNİTELERİNİN İNCELENMESİ.....	52
	1. Beykoz (Eser-i İstanbul) Dekorları	53
	2. Yıldız Porselen Dekorları	55
	3. İstanbul Porselen Dekorları	65
	4. Yarımca Porselen Dekorları	68
	5. Kütahya ve Güral Porselen Dekorları	69

Dördüncü Bölüm

PORSELEN DEKORLARI ÜZERİNE GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELER

- I - PORSELEN İŞLETMELERİNİN DEKOR ÜZERİNE
GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELERİ 74
- II - GÜNÜMÜZ PORSELENİNDE ENDÜSTRİYEL VE
SANAT DEKORLARI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER 76

Beşinci Bölüm

PORSELEN DEKOR UYGULAMALARI

- I - SANATSAL PORSELEN DEKOR UYGULAMALARININ
YAPIMI İNCELENMESİ 82
- II- SANATSAL PORSELEN DEKOR UYGULAMALARINDAN
ÖRNEKLER 83
- SONUÇ 93
- KAYNAKÇA i-iv

ÖNSÖZ

Türkler'de porselenin geçmişi seramik kadar eski değildir. Seramiğin geçmişi Orta Asya'ya kadar uzanır. Yapılan arkeolojik kazılarda çıkan buluntular bunu belgelemektedir. Türkiye'ye porselenin girişi ise Osmanlı'nın son dönemine rastlamaktadır.

Araştırmada porselen dekorları incelenerek Türkiye'de porselen dekorlarındaki sorunlar ortaya konmuş ve çözüm için öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın ilk bölümünde porselenin tanımı, tarihçesi ve yapısı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde teknik yönden porselen dekorları hakkında bilgi verilmiş, üçüncü bölümde Türkiye'de porselen fabrikaları tarih sırasına göre incelenmiştir. Araştırmanın son bölümünde ise Türkiye'deki porselen fabrikalarının dekor atölyeleri incelenerek, porselen dekorları üzerine görüş ve değerlendirmeler sunulmuş, porselen dekor uygulamalarından örnekler verilmiştir.

Araştırmalarım sırasında fakültemiz olanaklarından yararlanılmasını sağlayan dekan Sayın Prof.Dr.Engin ATAÇ'a eleştiri ve katkılarından dolayı bu çalışmayı yönlendiren tez danışmanım Sayın Yrd.Doç.Saadettin AYGÜN'e, tezin araştırılması sırasındaki yardımlarından dolayı Yıldız Porselen ve Kütahya Porselen kuruluşlarına teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

Türkiye’de porselenin üretilmeye başlaması 19. yüzyıla rastlar.Bu nedenle porselen seramiğe geç dahil olmuş bir üründür. Geleneksel Türk seramiği, 12. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar bir dönemin sosyo-ekonomik koşullarına, kültürel anlayışına uygun olarak kendine özgü tarzını geliştirip sürdürür.

İngiltere’de sanayi devrimi ile başlayan ve Avrupa’yı etkisi altına alan büyük değişim, 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devletini siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan gittikçe artan oranda etkiler. Ülkede batının hızlı değişimine kapalı kalan, sonuç olarak da yenilenemeyen bir yapının sıkıntısı kendini hissettirir. Sanatta Batıya yönelme 19. yüzyıla tarihlenebilir.

Türkiye’de seramik sanatında görülen ilk değişiklikler ve yenilikler, 1862 yılında Beykoz’da kurulan ve Eser-i İstanbul damgalı porselenlerle başlar. Burada üretilen porselenlerin gerek formları, gerekse desenleri tamamen Avrupa etkisi ve Batı zevkine göre uygulanmıştır. Daha sonra 1892 yılında kurulan Yıldız Porselen Fabrikası,Türk sanatının batılılaşma dönemi içindeki girişimlerinin

tamamlayıcı bir parçası olmuştur. Porselen dekorlarında o dönemde hem ünlü Türk sanatçıların, hem de ünlü yabancı ressamların bir araya gelip çalışabildikleri sanat ve uygulama ortamı doğmuştur. Yapılan çalışmalar da batı tarzını yansıtmıştır.

Daha sonraki yıllarda Türkiye’de kurulan porselen işletmelerinde porselen dekorları, batı kaynaklı hazır desen çalışmalarının ufak tefek değişikliklerle veya aynen uygulanması ya da geleneksel desenlere tamamen öykünülerek yapılması şeklinde gelişmektedir. Yeni ve özgün dekorlar yapmanın sancısı duyulmamaktadır. Porselen işletmeleri öncelikle yaptıkları ürünlerde satmayı hedefledikleri için, dekorlama işlemi bilinçli bir şekilde yapılmamaktadır. İşletmeler, yapılan dekorlamaları satışı arttırmadaki bir unsur olarak görmektedir. Bu düşünce ile üretilen dekorlar da yeni bir anlatım dilinin gelişmesi pek mümkün değildir.

Endüstrinin gelişmesi sonucu arz ve talebin artmasıyla porselen dekorlarında değişik yöntemleri de beraberinde getirmiştir. Başlangıçta el dekorları ile yapılan porselen dekorlarında; teknolojinin ve toplumların gelişmesine paralel olarak, pazarlama kaygısı ve talebi karşılayabilmek için hızlı üretim devreye sokulmuştur. Sanatsal ve tek çalışmalarda el dekorları tercih edilmektedir. Günümüzde porselen dekorları hızlı üretiminde serigrafi dekorları tercih edilmektedir. Araştırmada porselende uygulanan dekorlama yöntemleri ve çeşitlerine geniş olarak yer verilmiştir.

Porselen dekorlarında uluslararası olabilmek için geçmişimiz ile kopmuş olan bağın yeniden sağlıklı bir biçimde onarılması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek, geniş çalışma ve araştırmalara bağlıdır. Burada önemli olan eskinin tekrarlanmayıp yorumlanmasıdır. Porselen işletmeleri ürünlerini en kârlı bir biçimde satabilme endişesi içinde olduğundan bu durumu gözardı etmekte desen ve dekorlarında ulusal ve uluslararası olma düşüncesinden uzak durmaktadırlar. Aslında bu görüşe öncelikle yer vermeleri gelecekte kuruluşların sağlam temeller üzerine oturarak daha kârlı kazançlar elde etmelerine, uluslararası olmalarına neden olacaktır.

Birinci Bölüm

PORSELEN NEDİR?

I - PORSELENİN TANIMI

Porselen, tümü killi topraktan yapılmış veya daha açık bir deyimle kil ihtiva eden hammaddelerden üretilmiş ürünlerin oluşturduğu büyük seramik grubunun bir elemanıdır. Seramik grubunun ilk ve en ilkel ürünü balçık tuğla veya kerpiç tuğladır. Bu aşamada söz konusu olan, basit kaba seramiktir. Daha sonra ise üretim aşamasına göre; toprak çanak çömlekler, çini, fayans vitrifiye malzeme gelmekte ve porselenle seramik grubu en mükemmel tekniğine ulaşmış olmaktadır.

Porselenin tanımını aşağıdaki gibi yapmak olasıdır. "kaolin, kuvarz, feldspat ve beyaz pişen kil harmanından imal edilen, sıvıları geçirmeyen yarısaydam genel olarak beyaz renkte olan vitrallaşmış seramik mamüllere denir" (SÜMER, 1988, s.229).

Porselen olmayan seramikler, gözenekli, ışığı geçirmeyen ve daha kaba bir yapıdadır. Bir başka camı seramik olan sert ve gözeneksiz seramik (ston-ware) ile normel porselen arasındaki ayırım çok daha az belirgindir. Porselen ise birçok önemli niteliklere sahip olan bir malzemedir. Bu nitelikler;

a) Beyazlık b) Yarısaydamlık c) Dekoratif kalite d) Gaz ve sıvıları geçirmeme e) Sertlik f) Isıya karşı dayanıklılık g) Mekanik dayanıklılık, h) Termal şoka karşı dayanıklılık, ı) Dielektrik dayanıklılığı şeklinde sıralanabilir. Kullanım amaçlarına göre bu özelliklere önem verilmek suretiyle porselen üretilebilir.

Porseleni genelde yumuşak ve sert porselen diye sınıflandırdığımızda yumuşak porselenden sofr eşıyası, süs eşıyası ve artisik formların üretildiğı görölür. Bu nedenle beyazlık, yarısaydamlık ve dekoratif kalite gibi özellikler önem taşır. Sert porselen ise izolatör, laboratuvar porseleni, çeşitli sanayi porselenleri, mutfak eşıyası gibi malzemeler üretilir. Ürünün cinsine göre yukarıda belirtilen teknik özellikler öncelikle dikkate alınır.

Porselen çamurlarının bileşiminde kullanılan kaolin ve killerin beyaz pişmesi, kil cevheri oranının yüksek olması ve kaolinitik mineral yapıya sahip olması istenir.

“Porselen sır bileşimi açısından cama benzemektedir. Bisküvisi yaklaşık % 70-80 oranlarında içine başka minik kristaller

eklenmiş olan camdan oluşmaktadır. Sözü edilen cam, porselen çamurunun aynı zamanda transparan (ışık geçirgen) olmasının da nedenidir" (FRIEDL, 1973, s.1). Porselenin seramik ve toprak eşyalardan ayrılan yönü de bu ışık geçirgenliğidir.

II - PORSELENİN TARİHÇESİ

"Porselen, ilk olarak Çinliler tarafından bulunmuştur. Yüzyıllardan beri de geleneksel bir "Saray Sanatı" olarak özenle yaşatılmış ve sürdürülmüştür. Porselen ilk üretilmeye başladığı yıllarda "Deniz Kabukları" ya da "İncinin Yaratıcısı" gibi anlam taşımaktaydı. Ayrıca porselen kelimesinin "Porcellena"dan geldiği de öne sürülmektedir. Nitekim "Porcellena" Afrika ve Asya'nın bazı bölgelerinde bulunan küçük, beyaz bir deniz salyangozu kabuğunun adıdır. Geçmişte para yerine de kullanılan bu parlak kabuğun Portekiz dilindeki adı "Porcellena"dır. Bütün bunlar gösteriyor ki bu parlak, beyaz ve yarısaydam kabukla olan benzerliğinden ötürü topraktan yapılan bu ince beyaz sanat eserlerine porselen denegelmiştir" (KÜÇÜKERMEN, 1987, s.18).

Çin'de üretilen ilk seramikler alçak derecede pişiriliyordu. Yüksek dereceli seramikler daha sonraları yapılabildi. M.Ö. 2000 yılında 1000 °C'ye varıldı. Gerçek porselen elde etmek için saf kaoline ve 1300 °C'ye ulaşan bir sıcaklığa ihtiyaç vardı. Fakat kömür buna olanak tanımıyordu. İlk gerçek porselenler Toug devrinde (M.S. 618-907) yapıldı. Sung devri ile (M.S. 960-1280) Yüen

devrinde (1280-1368) porselen en olgun şeklini buldu. Kobalt mavi ve bakır kırmızısı gibi yüksek derece renkleri yanı sıra, alçak derece renkleri ile porselen üzerine çok değişik süslemeler yapılabilirdi. Porselen üretimi için gerekli olan iki temel hammadde Çin'de çok eskiden beri kolayca elde edilebiliyordu. M.S. 900'lerden beri porselen üretimini geliştiren ve olağanüstü porselen sanatı örnekleri veren Çinliler, porselen üretimi hakkında önemli bilgileri saklamak için çok gayret sarfetmişlerdir. Fakat çeşitli nedenlerle ve yollarla porselenleri diğer ülkelere yayılmıştır.

Çin ile rekabet eden Kore yoluyla porselen, ülke sınırları dışına çıkarak Japonya'ya ulaşmıştır. Böylece Küçük Asya'ya yayılmış olan Çin porselen örneklerinin Avrupa'da tanınmasına Haçlı Seferleri neden olmuştur. XIII. yy'ın sonunda Marco Polo vasıtasıyla Avrupalılar porselen hakkında bilgi edinmişlerdir. "Başlangıçta porselen yapımında, Avrupalılar güçlük çekmişlerdir. XVIII. yy'da Böttger, Saksonya'da Meissen civarında porselen yapmaya yarar hammadde bularak bunu başarmıştır. Fransa'da 1765 yılında Limovsin'deki Saint-Yrieix'de kaolin ocakları bulunduktan sonra sert porselen üretilmiştir" (KOCABAŞ, 1941, s.16).

Sert porselen yapımı, Dresden yakınlarında Meissen'deki 1710 yılında Albrechtsberg Şatosunda kurulan "Saksonya Kraliyet Porselen Fabrikası"nda başlamıştır. Avrupa yapımı ilk porselenlerde özellikle süsleme açısından Çin porselenlerinin etkisi olduğu görülmektedir. Ancak zaman içinde, Avrupa porselenlerinin geliştiği ve kendi kişiliğini kazanmaya başladığı

görülür. 1718 yılında Cladius Innocentus du Paquier, Viyana'da ilk porselen fabrikasını kurmuştur. 1744 yılında satılan bu fabrika yeniden düzenlenmiştir. Meissen'le rekabet edebilecek düzeye gelmiştir. 1784'te yeniden satılığa çıkarılan fabrika pekçok sıkıntılı yıllar geçirdikten sonra, 1864 yılında Avusturya Parlamentosu tarafından kapatılmıştır.

Avrupa'nın ünlü porselen fabrikalarından biri de Sevres porselenleridir. Lui XV'in ilgisiyle Vincennes'de 1738 yılında kurulmuştur. 1751 yılında yeniden düzenlenmiş olan fabrikanın dörtte bir hissesi Kral tarafından alınır ve ismi değiştirilerek "Manufacture Royale de Porcelaine de France" olur. Danimarka'da porselen üretimi 1755 yılında başlamıştır. Kraliçe Juliane Marie, tarafından 1774'te "Kabmager gade" ki bir postane, porselen fabrikasına dönüştürülür. Böylece "Den Kongelige Danske Porcelains" fabrikası ortaya çıkar. Günümüzde bu fabrika "Royal Copenhagen" olarak dünya çapında ün yapmıştır.

İngiltere'de porselen yapımı 1750'li yıllarda başlamıştır. Josiah Wedgwood konuya ciddi bir şekilde eğilip kurmuş olduğu porselen fabrikasında tasarıma ağırlık vermiştir. Wedgwood arz-talep dengesine göre üretim tesisini yararlı ve süs eşyası üreten iki birime ayırmıştır. Avrupa'da da bu konuda öncülük yaratmıştır. İngiltere'de, halkın kullanabileceği gibi ucuz, sade ve standart ürünler büyük bir yaygınlıkla üretilmiştir. Bu durum porselen tarihinde yeni bir dönemin belirtisi olmuştur. Avrupa'da sarayların ve soyluların desteği ile gelişen porselen endüstrisi, İngiltere'de

farklı bir yol izlemiştir. Bu değişik yol olumlu sonuca ulaşmıştır. Daha iyi kalitede porselenler üretilmesi sonucunda, İngiliz porselenleri, İtalya, Portekiz, İspanya, Amerika ve Hindistan'a ihraç edilmeye başlamıştır.

Türlere porselen ilk defa Çin'den gelmiştir ve Fağfuri olarak isimlendirilmiştir. Anadolu Selçukluları döneminde 13. yy'da, beyaz krem renkli sert hamurlu seramiklere kâşi denmiştir. Kâşi sırlı beyaz kaliteli ürün olduğu için porselenle ikisi birbirine karıştırılmıştır. "Çin porselenlerinin erken İznik firitli imalatının genel estetiği ve düzeyi üzerinde büyük etkisi olduğu söylenebilir. Ancak Çin modelleri doğrudan kopye edilmeye yanaşılmamıştır. Bu kopyalama dönemi uzun sürmemiştir. Çünkü Çiniciler, porselenin teknik alanın ötesinde olan, renkleri içeren sıraltı paletlerini sağlam bir biçimde geliştirmişlerdir. Osmanlı Saray üsluplarının etkisi altında kendi bezeme repertuarlarını zenginleştirmişlerdir" (ATASOY, RABY, 1989, s.128.). Anadolu'da çinilik sanatı 15-18. yy'lar arası başta İznik olmak üzere gelişmiştir. "Osmanlı İmparatorluğunun parlak dönemini yaşaması ve buna bağlı olarak büyük mimari yapılarının çoğalması ile birlikte duvar çinilerinin yapımına önem verilmiştir. İznik Çini üretim merkezi olarak ikinci plana düşmüştür. Aynı dönemde Kütahya çini üretimi yönünden önemli gelişmeler katetmiştir" (ASLANAPA, 1974, s.125-126).

Türklerde gerçek anlamda porselen üretimi, XIX. yy. ortalarında Haliç'te başlamıştır. Üretilen bu porselenler İstanbul adını taşımakta ve örnekleri Topkapı Sarayı Müzesinde

sergilenmektedir. 1850 yılında Eser-i İstanbul adı altında Beykoz'da, 1892 yılında ise Yıldız Sarayının bahçesinde Yıldız Çini ve Porselen fabrikası kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda bunu İstanbul Porselen, Kütahya, Yarımca porselen gibi fabrikalar izlemiştir.

III- PORSELENİN YAPISI

Seramik ailesinin bir unsuru olan porselen, seramik ile aynı olarak görünmekteyse de gerçekte birbirlerinden önemli ölçüde farklıdırlar. Gerek hamur yapıları gerekse üretimleri tamamen ayrıdır. "Porselen, genelde gözeneksiz, ince, beyaz ve saydam kırığı ile tanımlanır. İki büyük grup altında incelenir; Ser' porselen ve yumuşak porselen. Her iki tip porselen de Kaolin-Feldspat-Kuars üçlü sistemin içinde yer alır. Sert porselen yumuşak porselene oranla kaolince zengin ve feldspatça fakir olup, daha yüksek sıcaklıkta pişer" (ARCASOY, 1983, s.130). Porselenin sır pişirimi yumuşak porselende 1250-1300 °C, sert porselende ise 1300 -1450 °C civarındadır. Seramik pişirimi ise 900-1200 °C arasında yapılmaktadır.

Porselen, seramiğe göre gerek pişirim gerekse hammadde yapısından dolayı sinter bir malzemedir. Porselen sinter olması nedeni ile su geçirmez, sıkı bir yapı gösterir ve su ile hamur birbirinden ayrılmaz bir bütün niteliği taşır. Seramikte ise sır sert bir darbeye çatlayabilir. Veya kopup düşebilir. Böyle bir durumda

ortaya çıkan sıırı dökülmüş, yüzey poroz bir yapıya sahip olduğu için suyu rahatlıkla emebilir.

Porselen ile seramik arasındaki en belirgin fark ise iki ürünü elimize aldığımızda porselen ışığı geçirir, seramik ise ışığı geçirmez.

1. Porselenin Sır ve Çamur Yapısı

Porselen, yapı itibarıyla sert porselen ve yumuşak porselen diye iki gruba ayrılır. Sert ve yumuşak porselenin çamur ve sır yapıları olarak da kendi aralarında farklılık gösterirler.

Sert porselinin en önemli özelliği yüksek kaolin oranı (% 50) ve 1400-1500 °C'de eriyen feldspat sıırıdır. Bünye bu sıcaklıkta iyice sinterleşir. Sert porselenin bisküvisi ve sıırı çeşitli metal oksitlerin uygun oranlarıyla boyanabilir. Böylece fildişi porselen, kobalt porseleni, Seladon porseleni pembe porselen ve hatta siyah porselen elde edilebilir. Sert porselen sııaltı dekorları için fazla elverişli değildir. Bunun nedeni sır altı boyalarının (kobalt ve krom bileşiklerinin dışında) yüksek sıcaklığa dayanmamasıdır.

Yumuşak porselen ile sert porselen arasındaki tek fark değişik çamur ve sır yapıları değildir. Yumuşak porselen ilk bisküvi pişiriminde (1200-1280 °C) tam pişmektedir. Genellikle kurşun ve bor karışımlarını ihtiva eden sır ise daha sonraları 920-1125 °C'de

pişirilmektedir. Yumuşak porselenin sert porselene kıyasla oldukça düşük olan pişirim sıcaklığının sert porselenin mekanik sertliğine, sağlamlığına ve darbe dayanıklılığına ulaşamaması doğaldır. Ancak sert porselene nazaran daha geniş bir sıraltı dekorlama ve renk paletine olanak tanımaktadır.

Porselen çamurlarının bileşiminde kullanılan kaolin ve killerin beyaz pişmesi, kil cevheri oranının yüksek olması ve kaolinitik mineral yapıya sahip olmasındandır. Diğer kil minerallerini, örneğin halloysit ve montmorillonit minerallerini içeren kil ve kaolinler, genel olarak porselen çamurlarında fazla kullanılmazlar. Saf ve beyaz olan kaolinler yeterince özlülük göstermemektedir. Bu nedenle zorunlu olarak az da olsa özlü killeri, kaolinler katılarak belli plastikliğe ulaşmaları sağlanır.

(ARCASOY,1983,s.133)

Porselen çamurlarında kilin yer alması ile birlikte çamurun kuru direncinde belirgin bir artış olur. Diğer yandan porselen kırığının saydamlığı ve beyaz rengi kilden gelen demir ve titan nedeni ile geri gider. Porselen çamurlarında yer alan kuvarsın saf ve beyaz pişmesi istenir. Porselen çamurlarında en iyi saydamlık saf kristal kuvars ile sağlanabilir. (ARCASOY,1983,s.134)

Porselen sırları ham sırlar olup, yapılarında alkali ve toprak alkalileri bulundurulur. En önemlisi sır hammaddeleri, feldspat, kaolin, kuvars, kalk, dolomit gibi maddelerdir.

2. Porselenin Pişirimi

Şekillendirilmiş porselen ürünler kurutma işleminden sonra kasetlere yerleştirilerek fırınlanırlar. Bisküvi pişirim sıcaklığı yaklaşık 900-1000 °C dolayındadır. Sır pişirimi, yumuşak porselende 920-1125, sert porselende ise 1400-1500 °C civarındadır. Beyaz ve fildişi porselenler genellikle iki kez pişirilirler. Sıraltı dekorları içinde pişirim sayısı ikidir, sır içi ve sır üstü dekorlar ise genellikle üç kez pişirilirler. Özel bazı dekorlar daha çok sayıda pişirimden geçirilirler.

Porselenin pişirimi, çok katlı, 20-100 m³'e kadar hacimde yuvarlak fırınlarda ve tünel fırınlarda gerçekleşir. Yuvarlak fırınların zemin katında sır pişirimi yapılır. İlk katta bisküvi pişirimi, ikinci katta ise kaset kurutma işlemi gerçekleşir. Bu kasetler porselen ürünlerin ateşin direkt etkisinden korunmak için konduğu ateş tuğlası kılıflıdır.

Tünel şeklinde inşa edilmiş fırınlarda bisküvi fırınları yaklaşık 70 m., sır fırınları 85 m. uzunluğundadır. Bu fırınlarda da porselen ürünler kasetlere yerleştirilmiş özel fırın arabalarıyla, fırının ateş bölgesine yavaş yavaş yaklaştırılırlar. Pişme işleminden geçtikten sonra aynı şekilde fırının soğutma bölgesine gelirler ve ürünler pişmiş olur. "Klasik tünel fırınlarda 1400 °C'de bisküvi pişirimi 25-30 saat, sır pişirimi ise 40-50 saat sürmektedir. Tünel fırınların çok daha geliştirilmiş şekli olan roller tipi fırınlarda ise bu süre 1400 °C'de 3-4 saat sürmektedir" (MARTENS, 1992, s.405).

İkinci Bölüm

PORSELEN DEKORLARI

I - PORSELEN DEKORLARININ TANITILMASI

Seramik ürünleri dekorlama eğilimi tarih öncesi neolitik çağda başlamıştır. Dekorlama işlemi estetik ve ekonomik amaçların ötesinde, toplumların duyarlılığını, özetle güncel yaşamlarını yansıtan bir davranış olmuştur.

Bugün ise, seramik yüzeyleri dekorlamaya yönelik uygulamalar; seramik formlara estetik bakımdan olumlu değer kazandırması amacıyla yapılır. Aynı amaç porselen dekorları için de geçerlidir. Porselen üzerine yapılan dekorlar, ekonomik etkenler nedeniyle ticari değeri yükselttiği gibi ayrıca ürünler üzerindeki ufak tefek hataları gizlemek amacıyla da yapılabilir.

Porselen dekorlama işlemini yaparken bir takım yöntemler izlenir. Porselenin ortaya çıktığı dönemlerde dekorlama işlemi

genelde el ile yapılıyordu. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birlikte, arz-talep dengesinin sağlanabilmesi için yeni dekor yöntemleri geliştirildi. Bu yöntemlerden günümüzde en yaygın olanı serigrafi dekorlarıdır. Fırça dekorları ise genel olarak sanat dekorlarında tercih edilmektedir.

Dekorlama yöntemleri ve çeşitleri **Tablo 1**'de gösterilmiştir.

	Sıralı Dekorlama	Sırıği Dekorlama	Sırüstü Dekorlama
Dekorlama zamanı veya dekorlanacak porselenin durumu	Sırlama ve sır pişiriminden önce, bisküvi pişiriminden sonra	Sırlanmış parçanın sır pişiriminden sonra veya önce	Sırlanmış parçanın sır pişiriminden sonra
Kullanılan renkler	Yüksek pişme sıcaklığının sınırladığı renk seçimi metal oksitler. Çözülen boyalar. Renkli maddeler	Daha geniş, ancak yine yüksek pişme sıcaklığıyla sınırlanmış renk seçimi. Metal oksitler	Cam eriyikleriyle karıştırılmış metal oksitler ve çalışabilir hale getirilmiş yağlar. Sınırsız renk seçimi. metalik dekorlar (altın-gümüş-platin)
Dekoru yapma yöntemi	-El dekoru -İstampa (el veya makina) -Şablon -Pistole -Elekbaskı -Sünger dekorları	-El dekoru -İstampa -Pistole -Çıkartma -Elekbaskı -Sünger dekorları	-El dekoru -İstampa -Pistole -Çıkartma -Elekbaskı -Sünger dekorları
Pişme sıcaklıkları	1300-1500 oC	1400-1500oC 1200-1300oC	750-900 oC

Tablo 1 (FRIEDL, 1973, s.27).

II - PORSELENDE UYGULANAN DEKORLAMA YÖNTEMLERİ

1. El Dekorları

A) Fırça Dekorları

Porselen dekorlarında sıraltı, sırüstü ve sır içine yapılan en yaygın el dekorları fırça dekorlarıdır.

Fırça dekorlarının yapımında birbirinden farklı seramik dekor fırçaları kullanılır. Bu fırçalar; Angob fırçaları, sıraltı boya fırçaları, mayolika boya fırçaları, fon dekorlu fırçalar, sır fırçaları, sırüstü boya fırçaları, serbest altın dekorlu fırçalar, file ve bant fırçaları olarak sıralayabiliriz. Bu fırçalar ile yapılan dekorlamalarda desen doğrudan doğruya serbest olarak çalışılabildiği gibi dolaylı olarak da uygulanabilir.

Dolaylı olarak uygulamada desen bir kâğıt üzerine çizilir. Toplu iğne ile kontur çizgilerinden delinir. İnce elenmiş kömür veya füzen tozu bu deliklerden tampon yolu ile seramik yüzeye aktarılır. Seramik dekor bovalarıyla ve seramik dekor fırçaları yardımıyla dekorlama işlemi yapılır.

B) Sünger Dekorları

Sünger dekorları, astarlarla, sırlarla ve çeşitli seramik bovalarıyla yapılır. Bir kap içerisine astar, sır ya da iyi bir şekilde ezilmiş boya konur. Motifli sünger bu kabın içerisine hafifçe

batırılır. Daha sonra seramik formlar üzerine uygulanır, genellikle pişmiş ürünler üzerine yapılan bu dekorlama yöntemi aynı renkte boyaların üst üste basılmasıyla yapılabildiği gibi çeşitli renklerle de uygulanabilir.

C) Istamp (Mühür) Dekorları

Istampa, desenin lastikten rölyef şeklinde hazırlandığı bir mühürdür. Porselen dekorlarında sıkça kullanılan bir dekorlama türüdür.

Istampa dekorlarında altın yaldız ya da seramik boya ince bir tabaka halinde cam palet üzerine yayılır. Eşit kalınlıkta yayılmış olan boyaya ıstampa basılır. Daha sonra seramik yüzeylerin üzeri birbirini ardınca mühürlenerek uygulama yapılır.

Istampa dekorları sıraltı ve sırüstünde uygulanır. Sıraltında kullanılan renkler genel olarak mavi ve yeşilin tonlarıdır. Sıraltıda ıstampa yöntemi tüm porselen fabrikalarında, fabrika amblemini basmakta kullanılır.

Sırüstü dekorlarında ise genellikle ince ve zarif desenlerden oluşan altın, gümüş, platin gibi metal dekorlar da kullanılır. Direkt olarak düz beyaz yüzey üzerine uygulama yapılabildiği gibi, önceden pişirilmiş renkli file-bant üzerine de uygulama yapılabilir. İşlem bittikten sonra tekrar fırınlama (750-850 °C) yapılır. Günümüzde

geliştirilmiş ıstampa baskı makinaları porselen işletmeleri tarafından kullanılmaktadır.

D) Pistole Dekorları

Porselen dekorlarında pistole ile yapılan dekorlar genellikle fon boyamak için kullanılır. Pistole ile yapılan dekorlarda kullanılan boyalar cinslerine göre su, medium v.s. gibi maddelerle karıştırılarak püskürtme kıvamına getirilirler. Daha sonra pistolenin tıkanmaması için boyalar çeşitli dyn'lik eleklerden geçirilerek uygulama yapılır. Dekorlama işlemi biten porçalar, el değmeden kurumaya bırakılır. Daha sonra pişirim uygulanır.

2. Teknik Dekorlar

Porselen dekorlarında teknik dekorlar önemli bir yer tutmaktadır. Gravür baskı, taş (litografi) baskı, kromo litografi dekorları, altın kromo, altın kakma, foto seramik gibi yöntemler ofset ve serigrafi baskı yöntemlerine nazaran daha eskidirler. Bu eski yöntemler günümüzde fazla kullanılmamaktadır. Günümüzde, en yaygın kullanılan sistem, çıkartma dekorları ile çukur tabakların basımı için silikon baskı tekniğidir.

A) Çıkartma Tekniği

“Çıkartma tekniği ilk olarak 1753 yılında İngiltere’de Robert Hancock tarafından bulunmuştur. Bu baskı tekniği ilk olarak Hancock denetiminde Worcester fabrikasında uygulanmaya başlanmıştır. Böylece İngiltere’de “transfer printing” dönemi başlamış, daha sonra Avrupa ve diğer ülkelere yayılmıştır (CHARLESTON, 1981, s.249).

Elek baskı yöntemi ile dolaylı olarak seramik dekor çıkartmaları yapmak mümkündür. Seramik dekor çıkartmaları sulu çıkartma ve sıcak çıkartma olmak üzere iki yöntemle yapılmaktadır. Her iki yöntemle de çok renkli baskılar yapılabilir.

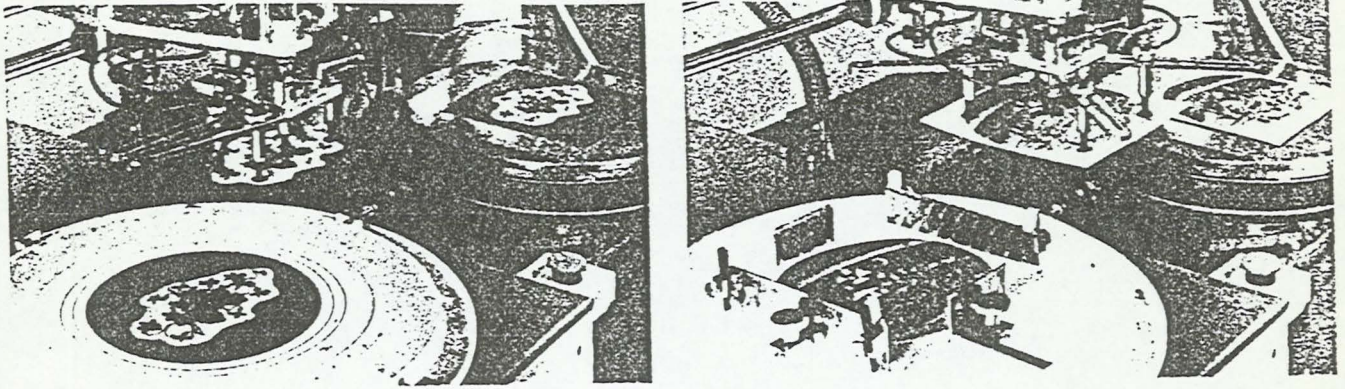
Sulu çıkartma yapımında öncelikle basılacak desen analiz edilerek, kaç renkli baskı yapılacağı saptanır. Herbir renk için ayrı ayrı negatif hazırlanır. Desenin cinsine göre elek numarası saptanarak pozlandırma işlemine geçilir. Pozlandırma işlemi bittikten sonra herbir renk için ayrı ayrı baskı yapılır. baskının maliyeti renk sayısına göre değişir.

Baskı işleminde seramik boyaları tiner bazlı medium ile iyice karıştırılır. Baskı işlemi bittikten sonra çıkartma kâğıtları düz bir zemin üzerinde kurutmaya bırakılır. Boya üzerinde tamamen kuruduktan sonra desenlerin üzerleri çıkartma lakı ile kaplanır. Lak tabakasının kalınlığı seramik boyasının kalınlığına bağlıdır. Lak, çıkartma kâğıdının üzerinde kuruduktan sonra transfer işlemine geçilir.

Transfer işleminde ise çıkartma kâğıdı suyun içine atılır. Yaklaşık 1-2 dakika bekletilir. Basılmış olan yüzeyler lak tabakasına geçer. Çıkartma kâğıdı suyun içinden alınarak yavaşça dekorlanacak yüzey üzerine laklı kısmı kaydırılır. Geriye kalan çıkartma kâğıdı atılır. Yüzey üzerine transferi yapılmış olan laklı kısmın çıkartma lastiği ile iyice havası alınıp kurulanır. Belli bir müddet kuruduktan sonra fırınlama işlemine geçilir. Sulu çıkartma tekniğinde kullanılan kâğıtlar; ince, kuvvetli, pürüzsüz ve bir yüzü emici olmayan cinsten olmalıdır.

Sıcak çıkartma tekniği yaklaşık 5-30 cm. çapında tabaklara uygulanır. İşlemden önce direkt baskı metodu ile metal bir tablada özel çıkartma kâğıtları üzerine baskı yapılır. Buradaki çıkartma kâğıtları sulu çıkartma kâğıdından daha farklıdır. Baskı işleminden sonra kâğıt su ile temas etmez. Fakat 120 °C'de metal tabla üzerinden mekanik vakumlu taşıyıcılarla baskı yapılmış çıkartma kâğıtları alınarak transfer yapılacak yüzey üzerine yerleştirilir. Böylece çıkartma işlemi gerçekleşmiş olur.

Çıkartma tekniği oldukça yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Düz, yuvarlak, çukur yüzeylerde uygulanabilir. Uygulamanın yapılacağı yüzey, pürüzsüz ve düzgün olmalıdır. aksi takdirde baskı net ve temiz olmaz.

Resim 1- Sıcak çıkartma tekniği

B) Ofset Baskı Tekniği

Ofset baskı dekorları günümüzde modern basımcılıkta başarıyla kullanılmaktadır. Büyük sayılarda yapılan baskılarda, diğer baskı çeşitlerine nazaran verimlilik derecesi daha büyüktür. Ayrıca çok hassas desenlerin renk geçişleri ve tramlı desenler ofset baskı ile başarılı bir biçimde uygulanır.

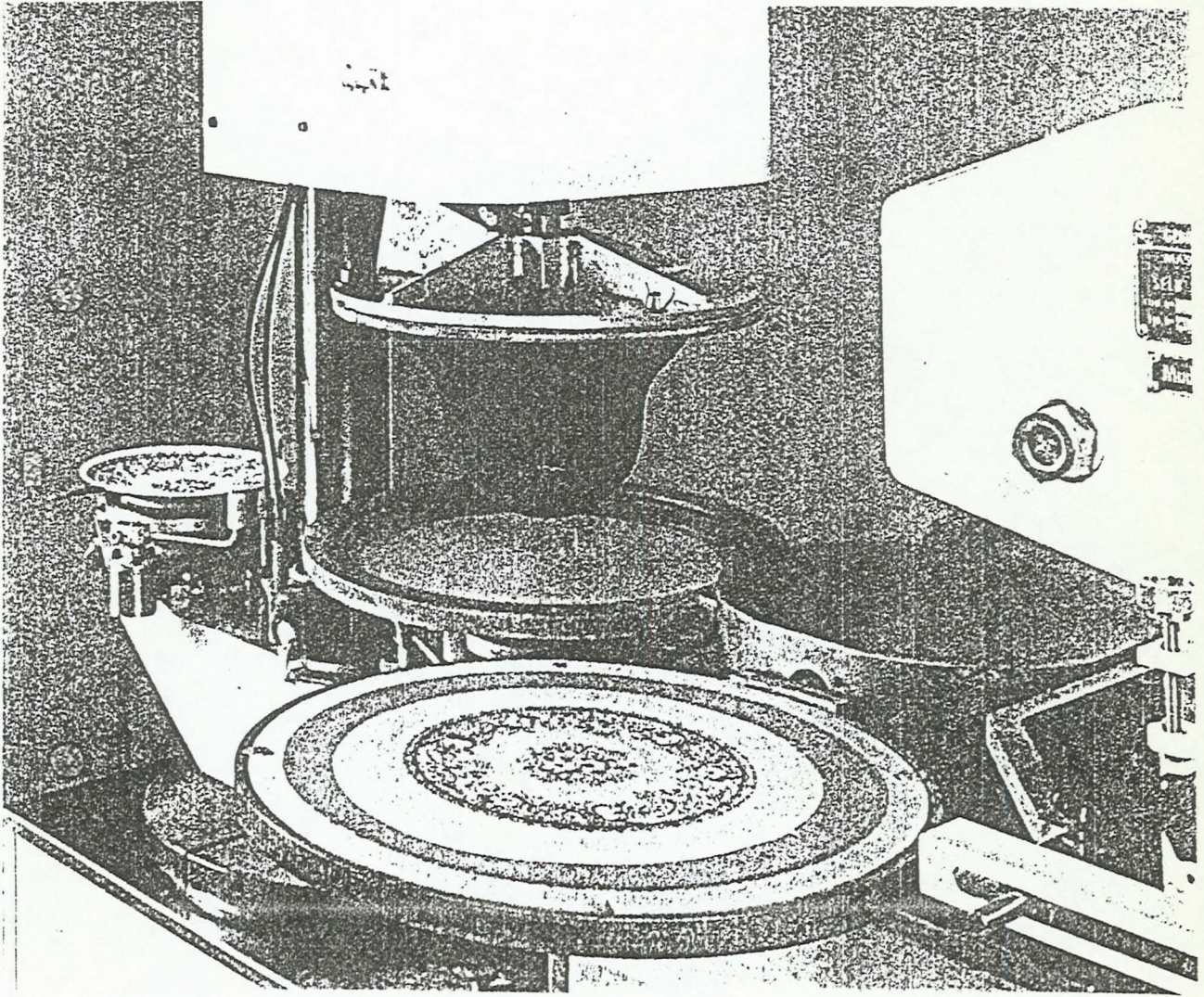
Ofset baskı, çok renkli, incelik isteyen dekorların yapımında verim ve maliyet açısından önemli bir yer tutar.

Ofset baskı ile çıkartma tekniği arasındaki temel ayırım, ofset baskıda desenin foto mekanik yolla çinko plaka üzerine geçirilmesidir. Burada boyayı taşıması için baskı kâğıdının üzeri özel bir karışım ile (arap zamkı-asit karışımı) kaplanır. Çinko plaka az miktarda seramik boyası tutacağı için, boyaların çok ince öğütülerek hazırlanmış olması gerekir.

Ofset baskıda pişirimden sonra desen, normal çıkartma tekniğine nazaran daha az parlak ve pastel renklidir.

C) Silikon Baskı Tekniği

Silikon baskı tekniği genel olarak çukur tabaklarda, sıraltı ve sırüstüne rahatlıkla uygulanabilen bir yöntemdir. Ayrıca cam, plastik, tahta yüzeyler üzerine ve yaklaşık olarak 5-30 cm. çapında tabaklarda uygulanabilir.

Resim 2- Silikon baskı tekniği

Silikon baskı tekniğinde çok fazla sayıda renk basmak mümkün değildir. Renklerin kuruma sürelerinin belli bir zaman alacağından ötürü, en fazla dört renkle baskı yapılabilmektedir. Tabaklara baskı işlemine geçilmeden önce desen, direkt baskı metodu ile düz lastik yüzey üzerine basılır. Yumuşak lastik tampon, düz yüzey üzerine basılmış desenin üzerine gelir ve basılmış boyayı kendi yüzeyine alır. Daha sonra tabak üzerine gelen silikon tampon deseni tabağa aktarmış olur. İşlem sürekli tekrar edilir.

Silikon baskı tekniği, Türkiye'de porselen endüstrisinde yeni yeni kullanılmaya başlamıştır.

III- PORSELENDE UYGULANAN DEKOR ÇEŞİTLERİ

Porselende uygulanan dekor çeşitleri; 1. kalıplama esnasında ve yaş iken, 2. Sırüstü, sıriçi, sıraltı, sır dekoru şeklinde yapılır.

Kalıplama esnasında yapılan dekorlarda desen önce alçı model üzerine rölyef şeklinde işlenir. Rölyef dekorlar porselen sanayiinde yaygın olarak kullanılır. Döküm esnasında ürünler rölyef dekorlu şeklinde çıkar. İstenirse üzerine yeniden boyalarla dekor yapılır.

Yaş çamur halde yapılan bir başka dekor şekli de ajur dekorlarıdır. Ajur dekorlarında desen önceden kalıp üzerine çizgi halinde belirtilebildiği gibi, yaş ürün üzerine serbest elle de çizilebilir. Daha sonra desen çizilen kısımlardan oyulur ve rotüş

işlemi yapılır. Böylece porselen ürün ajur şeklinde dekorlanmış olur.

Günümüzde en yaygın uygulanan porselen dekor çeşitleri, sıraltı, sırüstü, sırıçine çeşitli el dekorları ve teknik dekorlarla yapılan dekorlama yöntemleridir.

1. Sıraltı Dekorları

İsminden de anlaşıldığı gibi bu dekor sıraltıdır. Bisküvi pişiriminden sonra söz konusu parça iyice temizlendikten sonra dekorlama; el dekoru, ıstampa, şablon, pistole, elek baskı ile yapılır.

Sert porselenin yüksek olan sır pişirim sıcaklığı (1350-1450 °C) porselenin sıraltı renk kullanım paletini oldukça sınırlar.

Sıraltı dekorları için güvenle kullanılabilecek iki temel renk vardır. Kobalt mavileri ve krom yeşilleridir. Bu renkler kullanıldığında pişirim sıcaklığı biraz azaltılırsa daha geniş bir renk paletinden yararlanma olanağı bulunur.

"Kullanılan renkler, genellikle metal oksitler, sır karışımı (% 20 oranında) veya kaolin, kuartz, feldspat, kireçspat karışımı içinde eritilen tuzlardan oluşmaktadır. Çoğu kez ateş macunu (feverkitt) olarak adlandırılan bu katkı dekorasyon için olduğu gibi

sırlama işlemi ve sır pişirimini sabitleştirme için gereklidir” (FRIEDL, 1973, s.28).

Uygulama fırça ile yapıldığı zaman fırçanın sırsız parça üzerinde kolaylıkla kaymasını sağlamak için sulandırılmış boyaya .birkaç damla medium ya da gliserin katılır. Bu işlemler aynı zamanda dekorun kuruduktan sonra toz halinde dağılmasını önler.

Dekorlama işlemi, ince tabakalar halinde yapılmalıdır. Kalın bir şekilde sürülen boya tabakası sırn bünye tarafından emilmesine engel olarak, ürünün hatalı olmasına neden olur. Hatalı dekorlama yapılan parçalar üzerinde düzeltme yapılması güçtür. Çünkü boya bisküvi tarafından hemen emildiği için temizlense bile lekeleri belli olur.

2. Sırıçi Dekorları

Sıraltı yönteminin bir değişik şekli sayılabilecek olan sıırıçi yöntemin kullanılmasıdaki amaç, bisküvinin porozitesinden doğan bir takım zorlukların aşılmasıdır.

Sırıçi dekorlamada 1300-1450 °C'ye kadar dayanıklı boyalar kullanılabilir. Bu boyalar aynı sırüstü dekorlarında olduğu gibi, pişmiş ürün üzerine ve sırüstü dekorlamadaki tekniklerle uygulanabilir. Tek fark, yüksek dereceli boya kullanılarak, ürünü yüksek derecede pişirmek suretiyle sırn erime noktasına gelmesini sağlamak ve böylece boyayı sırn içine gömmektir.

Sırıci dekorları asit ve bazlara karşı tamamen dayanıklıdır. Dışarıya hiçbir zararlı madde vermezler. Bulaşık makinasına da dayanıklıdır. Bu dekorlar ancak sır tamamen aşındıktan sonra bozulurlar.

Sırıci dekorlarının diğer bir şekli de ham sır üzerine mayolika boyları ile yapılan dekorlardır. Geçmiş yüzyıllara göre yaygınlığı azalmış olmakla birlikte, günümüze kadar devam eden mayolika dekorlarına bir çeşit sırüstü resmi de denilebilir. Bu oldukça güç dekorlama şekli hatalı durumlarda düzeltme olanağı vermediğinden, dekor yapımının büyük bir beceri, ustalık ve el alışkanlığına sahip olması gerekir.

Pigment boylara az miktarda bir ergitici katılmasıyla elde edilen mayolika boyları 950 °C civarında pişirilen fayans sırları üzerine ergitici katkısının arttırılmasıyla elde edilen boylar ise, porselenin pişirim derecelerine kadar olan her sıcaklıktaki sırlar üzerine kolaylıkla kullanılabilirler.

Mayolika tekniği müslümanların İspanya'ya geçişiyle Avrupa'da tanınmış olan bir tekniktir. İsminin İspanya'nın Majorka adasından geldiği sanılmaktadır. İspanya'dan sonra İtalya'ya geçen bu teknik , özellikle Faenza şehrinde gelişmiştir. 15. yy.'da mayolika tarzı seramikler altın çağını yaşamıştır. Çiğ sır üstüne mayolika boyları ince, olarak sulandırılıp fırça ile uygulanabilir. Uygulama çoğu zaman fırça ile yapılabilirdiği gibi, noktalama, yayma, çekme, spatülle geçme, püskürtme, kazıma ve sürtme şeklinde de yapılabilir.

3. Sırüstü Dekorları

Sırüstü dekorları adından da anlaşılacağı üzere sırlanmış ve sır pişirimi yapılmış ürün üzerine uygulanır. Kullanılan renkler cam eriyikleriyle (bor asiti, kuartz tozu, feldspat tozu, sülyen karışımı) çözülen metal oksitler veya metal bileşimlerinden oluşurlar. Bu eriyiklerde dikkat edilecek husus erime noktalarının sırnın yumuşama sıcaklığının altında, yaklaşık 700-900 °C olmasıdır.

Sır üstü dekorlamada bu boyaların rahatlıkla uygulanabilmesi için yardımcı malzeme olarak medium kullanılır. Sır üstü dekorlamada el dekorları, elekbaskı, çıkartma, ıstampa, pistole gibi yöntemlerle çalışılabilir. Renk paleti çok geniştir istenilen tüm renkler elde edilir.

Sır üstü boyalarının yiyeceklerden gelebilecek asitlere ve alkalilere karşı dayanıklı olması gerekir. Ancak çok fazla dayanıklı değildir.

Sır üstü dekorlarında sır üstü dekor boyaları kadar, altın, platin ve lüsterlerde önemli bir yer tutar, lüster, platin ve altın yıldız genel olarak el dekorunda fırça ile kullanımı tercih edilir ve desenlerin kontür, file, bant yapımında kullanılır. Sır üstü dekorlarında kullanılan altın genel olarak parlak altın ve mat altın olmak üzere iki gruba ayrılır.

Parlak altın, pişirildikten sonra parlak bir görünüm verir. Genellikle % 6-12 arasında altın içerir. pişmeden önce içinde katkı maddesi olarak terebentin yağ ve diğer yağlarla karıştırılıp birleştirilerek boyamada kullanılır hale getirilmiş çok ince öğütülmüş altın tozlarından oluşmuştur. Bundan dolayı dekor pişiriminden önce altınla boyalı yerler siyahtır. Dekor pişiriminden sonra organikler yanarak normal parlak altın görünümü ortaya çıkar.

Mat altının parlak altına göre bileşiminde daha yüksek oranda saf altın bulunmaktadır. Mat altının maliyeti daha yüksek olması nedeniyle ancak değerli parçaların dekorlanmasında kullanılır. Porselen dekorlarında altın yaldızın pişirim derecesi yaklaşık 750-780 °C civarındadır. Altın yaldız pişirimi sır üstü boyaların pişiriminden ayrı bir şekilde yapılır. Çünkü pişirim dereceleri uymaz. altın, fırca ile kontür ve bant yapımında kullanıldığı gibi ıstampa ile de kullanılabilir. İnce ve zarif desenlerden oluşan ıstampa dekorları, lastik ıstampa ve ıstampa makinalarıyla düz beyaz yüzeye yapılabilirdiği gibi, daha önceden dekor pişirimi yapılmış file-bant yüzeyler üzerine altın ile basılabilir. Altın yaldızın pahalı olması nedeniyle genel olarak büyük yüzeylerde kullanılmaması tercih edilir. Platin yaldız da aynen altın yaldız gibi kullanılır.

Lüster dekorları başarılı bir dekor pişiriminden sonra metalik bir pırıltı kazanan, sedef gibi çekici bir ışıltıda parlayan renkleriyle tanınırlar. Bu dekorlamada kullanılan boyalar cila türünden sıvılarla karıştırılmış metal oksitlerdir. Organik kısımlar

dekor pişirimi sırasında yanarak kaybolurlar (800-850 °C) ve yalnızca 1/1000 mm. kalınlığında son derece ince bir renk tabakası artakalır. Sedef benzeri parlaltının nedeni lüsterin kullanılan metal oksitçe belirlenen özel rengi olduğu kadar bakış yönüne göre değişen ışığın metalik yüzeydeki yansımasıdır. Lüster dekorları fırça dekorlarıyla olduğu gibi baskı ve ıstampa ile de uygulanabilirler.

IV- DEKORUN PORSELEN ÜZERİNE ETKİSİ

Porselen üzerine yapılan dekorlar, öncelikle ürünün görünüm açısından estetik değer kazanması, biçim-dekor ilişkileri içinde formların etkisinin güçlendirilmesi amacıyla yapılır. Bunun yanı sıra ürünlere kendi renk ve biçimleri ötesinde yeni ve değişik anlatımlar sağlaması ve ekonomik etkenler nedeniyle ticari değerinin yükseltilmesi amacıyla dekorlama işlemi yapılır. Ticari değerinin yükseltilmesi porselen işletmeleri için önemli bir konudur. Ayrıca porselenler üzerine yapılan dekorlar, bünye üzerindeki bazı ufak tefek hataları gizlemek amacıyla da yapılır.

Porselende düz özellikle beyaz yüzeyler psikolojik bir gereklilik gibi bizi dekor yapmaya zorlar. Bu konuyu derinlemesine tartışmak bizi uzay algısı psikolojisine götürür. Çoğumuz gözlerimizi uzayın hiçbir şeyin bulunmadığı bir noktasında uzun bir süre tutamayız. Boş bir duvar ya da bir kağıt parçasına baktığımızda önce dikkat etmediğimiz küçük bir nokta az sonra

gözümüzü çeker. “Gözümüzü çekmek” olayı psikolojik bir gerekliliktir. Bütün düz yüzeylerde olduğu gibi düz porselen yüzeylerde de gözümüzün gezintisi olayı ile karşılaşırız. Örneğin düz beyaz dekorlanmamış porselen duvar tabağı bize anlam olarak pek birşey ifade etmez, ya da düz beyaz porselen yemek takımına gözümüz bakıp geçebilir. Oysa üzerine belirli renk değerleriyle güçlenmiş, birtakım kompozisyonlar ile yapılan, porselen ürünlerin dekorlarına baktığımızda estetik doyuma ulaşabiliriz. Porselenin ana formu zenginleşir. Bu nedenle albenisi artar. Dekor tasarımlarını yaparken başka toplumlardan ya da kendi öz kültürümüzden etkilenebiliriz. Bu etki birbirine benzer şeyler yaparak ortaya çıkmamalıdır. Etkilenmek ve taklit etmek, başka ülkelere ait olan yaratıların ufak tefek değişikliklere uğratarak yeniden yapılması değildir. Bu şekilde “esinlenme” savunusu altında yapılan dekorlar kötü kopyalardır ve porselen dekorlarının gelişmesini olumsuz etkilemektedir.

Dekorların, porselen bünyeye sağlamlık, dayanıklılık ya da herhangi bir teknik yönden bir etkisi yoktur. Görünüm olarak alıcı ve satış yönünden etkisi vardır. Dekor ve desenler bilinçli yapıldığı takdirde porselen ürünlere kimlik kazandırır. Örneğin, üzeri dekorlanmamış bir ürünün hangi ülkeye ve kuruluşa ait olduğunu, ne gibi teknik özelliklere sahip olduğunu ilk bakışta bilebilmemiz çok zordur. Gerçek tarzını ortaya koymuş ve kimliklerini ispat etmiş dekorlu porselen ürünlere baktığımızda, tıpkı ünlü ressamların tablolarını gördüğümüzde adlarını hemen hatırladığımız gibi porselen ürünlerin kuruluşlarının ya da ülkelerinin adlarını da hatırlarız.

Yüzlerce yıllık geçmişı ve geleneği temsil eden Çin porselenleri, gerek eşya olarak (yemek takımları, dev vazolar), gerek plastik formlar olarak (küçük heykelcikler, başka eşyalara monte edilmiş figürler) dünya müzelerine ve dünya piyasasına girmiştir. Çin porselenlerini gördüğümüz zaman, hemen üzerindeki dekorlardan Çin porseleni olduğunu anlıyoruz. Aynı durum bizim ülkemiz porselenleri için geçerli değildir. Oysa porselen üzerine yapılan desenler, bilinçli yapıldığı taktirde bir ülkenin kültürel yapısını tanıtmada önemli rol oynar.

V - PORSELEN DEKOR UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Porselen üretiminde, çeşitli kısımlarda değişik sorunlarla karşılaşılabilirdiğı gibi dekor bölümünde de uygulama ve desen aşamalarında bazı sorunlar çıkabilir. Bunlar teknik sorunlar olabildiğı gibi desen ve desen seçimi konusunda karşılaşılan durumlardır.

Porselen dekorlarında teknik sorunlar, sıraltı, sıriçi ve sırüstünde meydana gelebilir. Sıraltı çalışmalarında bisküvinin porozitesinden dolayı uygulama zorluğu ile karşılaşılabilir. Bunun yanısıra sıraltı ve sıriçinde renk paletinin fazla geniş olmayışı desen ve dekor açısından belli kısıtlamalara yol açmaktadır.

Sıraltı ve ham sıriğine yapılan uygulamalarda karşılaşılan bir başka sorun ise yapılan hataların düzeltilemeyişidir. Düzeltirse bile sıraltında lekeler kalır. Pişirim işleminden sonra bu lekeler belli olur. ham sır içinde ise düzeltme işlemini yaparken sırda kopmalar ve değişik hasarlar meydana gelebilir.

Sırüstü uygulamalarda ise renk kısıtlayıcısı yoktur. Renk paleti çok zengindir. Beyaz ve beyaza yakın zemin üzerine yapılan dekorlamalarda pişirim sonucu renkler net bir şekilde ortaya çıkar. Ancak siyah ve siyaha yakın zemin üzerine sırüstü dekor boylarıyla yapılan uygulamalarda ise pişirim sonucu boylar bünye içine girer. Zemin rengi koyu olduğu için üzerine uygulanan renkler, koyu zemin tarafından yutularak net bir şekilde ortaya çıkmamakta bazen de hiç belirgin olmamaktadır.

Genel olarak koyu zeminler üzerine altın yıldız, platin yıldız ya da lüster kullanımı tercih edilmektedir. Sırüstünde tüm dekor teknikleri uygulanabilir. Türkiye'de porselen işletmelerinde henüz tam randımanlı bir şekilde uygulanamayan dekor teknikleri vardır. Bu tekniklerin başında silikon baskı tekniği gelmektedir. Silikon baskı tekniği çukur tabaklar ya da çukur yüzeyler üzerine yapılabilen bir tekniktir. Türkiye'de genel olarak çukur yüzeyler üzerine başta çıkartma olmak üzere, ıstampa, file-bant dekorları yapımı tercih edilmektedir.

Resim 3- Alman, Friesland firmasının, fon baskılı çıkartma tekniği ile yapılmış yemek ve çay takımlarından örnekler

Tabak dekorlarında karşılaşılan bir başka sorun ise çıkartma dekorlarından gelmektedir. Tabakların kenarlarında kalın bant şeklinde yapılan çıkartma dekorlarının yekpare bir biçimde yani tam daire şeklinde yapım sorunu vardır. Kalın bant şeklinde yapılan dekorlarda fon baskısı yapılacağı zaman yekpare yapma zorunluluğu doğmaktadır. Tam daire biçimindeki çıkartma yarım ay şeklinde ortadan ikiye bölündüğü zaman birleşme yerlerinde belli bir çizgi oluşacağı için bozuk görünümlere yol açacaktır. Türkiye’de porselen işletmelerinde tabak kenarlarında kalın bant şeklinde yapılan çıkartmalarda fon baskısı tercih edilmemektedir. Fon baskısı olmadığı zaman desen uygun yerlerinden ikiye bölünerek kolayca tabak kenarlarına transfer yapılabilir. Fon baskılı kalın bant şeklinde tam daire biçiminde çıkartmalar yurtdışında yapılmaktadır. Türkiye’de de bu konuda çalışmalar sürdürülmektedir.

Dekor ünitelerinde altın yaldız, platin yaldız, lüster ve dekor boyalarının pişirim sonucunda tam randımanlı bir sonuç alınması istenir. Boyalar zaman zaman fırınlamada sorun çıkartmaktadır. İstenilen sıcaklığın biraz üzerine çıkıldığında bazı renkler (kırmızı ve tonları gibi) ve lüsterler, platin yaldız, altın yaldız uçmakta, istenilen sıcaklığın altına düşüldüğünde ise boyaların renkleri ve yaldızlar gelişmemektedir. Bu durum görünüm açısından ve kullanım açısından hiç de hoş olmayan durumlar yaratır.

Sırüstü dekor uygulamalarında dekor boyaları ve yaldızlar tam pişme sıcaklığına ulaşmayıp bünye içine gömülmediği zaman

kullanılışından kısa bir süre sonra boyalarda aşınmalar ve solmalar gözlenir. Bu durum ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Dekor ünitelerinde yapılan denemeler sonucu sorun, çözüme ulaştırılabilmektedir. Bazen de sorun üzerine ciddi bir şekilde eğilinmediğinden, özellikle porselen yemek takımları bulaşık makinası ile yıkandığında istenmeyen durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum da tüketiciyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Dekor ünitelerinde karşılaşılan bir başka sorun ise kalifiye eleman sorunudur. Kalifiye eleman ancak açılacak kurslar ile ya da okullarda verilebilecek yeterli eğitimle sağlanabilir. Belli el becerileri olmayan bir kişiden el dekoru yapması beklenemez. Ayrıca el becerileri olup da belli sosyal ve ekonomik sorunları çözümlenmemiş bir kişiden de verimli çalışma alınamaz. Öncelikle bu kişilerin sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümlenmesi ve daha sonra onlardan verim beklenmesi gerekmektedir. Ayrıca kalifiye elemanlara zaman zaman dekor konusuyla ilgili yapılabilecek konferans, panel, toplantı gibi etkinliklerle yetenek ve bilgilerinin geliştirilmesi sağlanmalıdır.

Dekor ünitesinde karşılaşılan en önemli sorunlardan bir diğeri desen sorunudur. Burada gerek fabrika yetkililerine gerekse tasarımcılara önemli görevler düşmektedir. Fabrika yöneticilerine düşen görev tasarım olgusuna önem vererek tasarımcı ve sanatçılarla işbirliği içine girmektir. Tasarımcının işletmenin genel üretimini ve özellikle dekor ünitesini iyi bilmesi beklenir. Buna bağlı olarak tasarımı yaptığı desenlerde kaç renk

kullanılacağını, altın yaldız ve lüster gibi pahalı malzemelerin ne kadar kullanılabileceğini, desenlerin hangi dekor tekniği ile uygulanacağını bilmesi ve ona göre tasarımını yapması beklenir. Bunların yanı sıra desen tasarımlarını yaparken geleneksel çalışmalara tamamen öykünmeden fakat bu çalışmalarını da göz önünde bulundurarak kendi özgün yaratılarıyla birlikte porselen kuruluşlarına kimlik kazandıracak desenler yapmalıdır.

“Tasarımcı için önemli olan kendinden önce yapılmış olanları yinelenmek değil, kendine özgü yenilikler getirmektir yapıtlarına. Dünya görüşünü, iç duygularını ve düşüncelerini yeni ve değişik biçimlerle şekillendirmek, onlara kişiliğinden birşeyler katmaktır.” (ERSOY, 1983, s.9). Tasarım yaparken desenlerin, uzun tarihsel ve bilimsel süzgeç altından geçmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılabilecek özgün desenlerin yanısıra, dekor ünitelerinin bir bölümünde belli ölçülerde klasik Türk çinilerinin yapımının devam etmesi gerekir. Ancak dekor ünitelerinde gerek klasik gerekse çağdaş desenlerin sağlıklı bir şekilde yapılması için ciddi bir desen araştırma ve geliştirme kısmının kurulması gerekmektedir. Bu desen araştırma merkezlerinin amacı tüm eski ve yeni desen-dekor tekniklerini araştırarak ortaya profesyonelce işler çıkartmakta etkin olmaktır.

Dekor ünitelerinde desen-dekor araştırma kısımlarının kurulması, fabrika yöneticilerinin tıpkı Türkiye’de Beykoz ve Yıldız Porselen fabrikalarının ilk kurulduğu yıllarda olduğu gibi sanatçılara, tasarımcılara ve araştırmacılara verdiği önemle

gerçekleşir. Bu konuya verilecek önem ile porselen işletmelerinin ileriye dönük kazançları oldukça fazla olacaktır. Öncelikle porselen işletmelerinde dekorlar bir kimlik kazanacaktır. Tıpkı Yıldız Porselen Fabrikasının ilk dekorları, wedgwood, Sevres, Limoges ürünleri gibi. En önemlisi de porselen dekorları günümüz sanatlarında önemli bir yer alacaktır.

Üçüncü Bölüm

TÜRKİYE'DE PORSELEN

1 - TÜRKİYE'YE PORSELENİN GİRİŞİ VE İLK PORSELEN DEKOR ÖRNEKLERİ

Batı tekniğinde ilk porselen üretimi Sultan Abdülmecit zamanında yapılmıştır (1839-1861). İstanbul'da Galata, Beykoz, Eyüp ve Balat dolaylarında, dağınık halde bulunan küçük çini ve çömlek atölyelerinde üretilen porselen, fayanstan ileri gidememişti. "Bu küçük atölyeler belirli miktarda eser verebiliyordu bunlardan tesbit edilenlerden bir tanesi "Alim Zade"nin kidir. Arkalarında eski harflerle "Alim Zade Ömer Efendi" damgası bulunan porselenler, öğrenildiğine göre kendisinin Mahmut Paşa'daki dükkanında satılıyordu. Topkapı sarayı müzesinde bu imzaya sahip bir grup porselen vardır" (BAYRAKTAR, 1982, s.3.).

Beykoz İncirli köyünde, 1845 yılında Tophane Nazırı Ahmet Fethi Paşa tarafından bir fabrika kurulmuştur. Fethi Paşa

fabrikasında, dağınık halde çalışan ustaları bir araya getirerek porselen ve renkli fayans üretimini başlattı. İstanbul'daki esas anlamda ilk porselen fabrikasının bu atölye olduğu kabul edilmektedir. Burada yapılan porselenin hammaddesinin Avrupa'dan getirildiği belirtilmekte ise de İstanbul civarında porselen üretimi için hammadde araştırmalarına önem verilmiştir.

Beykoz fabrikasının ürünlerinden tutamaklı kapaklı sahanlar; iç ve dış zeminleri iri çiçek desenli, üzerleri turfanda sebze sembolleri tarzında Türk zevkinin ince ayrıntılarını yansıtan ürünlerdi. Beykoz fabrikasının ürünleri "Eser-i İstanbul" damgasına sahiptir ve damgaları farklıdır. Bu bakımdan iki gruba ayırmak mümkün olabilir.

"1- Mühür basılmış olanlar, buna "soğuk damga" veya "oyuk damga" denir.

2- Boya ile yazılanlar; bir kısmı altın yaldızla, bir kısmı ise kırmızı veya mavi boya ile tâlik hat'la yazılmıştır. Bu yazı ve mühür eski harflerledir" (KOCABAŞ, 1941, s.116).

Resim 4- Eser-i İstanbul damgalı porselen kap (XIX. yüzyıl)

* Eser-i İstanbul damgasına sahip eserlerin bir kısmı porselen, bir kısmı da fayanstır. Bunlar arasında en çok kapaklı tabak, kâse ve tabaklar, vazolar ve çini şeklinde karolar bulunur. Eserlerin bir kısmı düz beyaz renkte ve saç örgüsü gibi yapılmış, bir kısmı ise çok renkli ve yaldızlı süslemeye sahiptir. Kapak tutamakları meyva ve sebze formundadır. Bu eserler aynı devir Avrupa porselenleri ayarındadır. Eserleri meydana getiren ustalar bilinmemekle beraber fabrikanın kurucusu olan, Fethi Paşa'nın atölyede çalıştığı ve desenci olduğu belirtilmektedir.

Resim 5- Yaldızla yazılmış Eser-i İstanbul damgası

“Beykoz’daki fabrikada yapılan porselenler halkın günlük ihtiyacını karşılamaktan çok uzakta idi. Lüks kalitedeki eserlerin üretimi pahalı olduğundan az miktarda yapılabiliyordu. 20-30 sene kadar üretimi süren bu fabrika bakımsızlık ve ekonomik nedenlerden dolayı kapatılmak zorunda kaldı” (BAYRAKTAR, 1982, s.5).

Bu eserlerin günlük kullanımda çok lüks ve ihtiyaç fazlalığını gören II. Sultan Abdülhamit, Yıldızdaki Yıldız Porselen Fabrikasını kurdu (1894). O dönemin Avrupa kalitesinde ürün veren Yıldız Porselenin bütün eserleri damgalı ve tarihlidir. Desen ve dekorlama işleminde, yerli ve yabancı ressamlarla birlikte padişahların da görev aldığı bilinmektedir. Desenlerde, cami ve diğer motiflerin aralarında, ender olarak insan figürlerine de rastlanır. "Çoğunlukla çiçek ve bitki motiflerinin kullanıldığı desenler arasında, altın yaldızla işli Osmanlı arması yer almıştır. Eserlerin günlük kullanım için olmadığı açıkça belli olmaktadır. Büyük vazolar genellikle kapaklıdır. Bazıları parçalar halinde olup ayrı ayrı vidalarla bütünlenmektedir" (Sadberk Hanım Müze Kataloğu, 1989, s.147-148). Yapılan çalışmaların üzerleri çoğunlukla portre ve İstanbul manzaralarıyla dekore edilmiştir.

II- TÜRK İNSANI VE PORSELEN

Türk insanının porselenle tanışması, Çin'den ithal edilen porselenlerle başlamıştır. Daha çok Osmanlı Sarayı için ithal edilen porselenler "Fağfur" veya "Fağfuri" olarak adlandırılmaktaydı.

Bütün dünyada Doğu porselenlerinin kullanımı önemli olduğu kadar, Osmanlılarda da Doğu Porselenlerini kullanmak önemliydi. "Bu porselenler, bir kısmı Türk Sarayına hediye şeklinde ve saray tarafından satın alınarak, bir kısmı savaşlarda ganimet olarak ele geçirilerek bir kısmı da ölen veya azledilen devlet adamlarının

eşyasının saraya mal edilmesiyle ele geçirilmiştir. Topkapı sarayında sergilenen bu porselenler 10.700 parçadan oluşur ve Dünyanın en büyük aynı zamanda en ünlü kolleksiyonlarından biridir" (ERBAHAR, 1984, s.6).

Uzak Doğu'dan ithal edilen Porselenler Türk sarayı ve saray çevresi tarafından kullanılıyordu. Türkiye'de porselen yapımına 1850'li yıllarda başlanması ve 1890 yılında Yıldız Çini Fabrikasının devreye girmesiyle porselen Türk halkının içine girememiş ve zengin çevre tarafından kullanımı gerçekleşmiştir. Porselenin Türkiye'de üretildiği ilk yıllarda halkın refah düzeyinin düşük olması ve alım gücünün olmayışı porseleni kullanmasını engellemiştir. Daha sonra Birinci Dünya Savaşının ortaya çıkmasıyla Yıldız Çini Fabrikası kapatılıp Türkiye'de porselen üretimi durdurulmuştur. Çünkü porselen üretimi için gerekli hammaddeler Fransa'dan ithal edilmekteydi. Savaşın patlak vermesiyle yurtdışı ile yollar kapanmış dolayısıyla hammaddeler de ithal edilememiştir.

Savaş, ülkenin ekonomik bakımdan gerilere gitmesine neden olmuştur. Savaşın sona ermesi ve ekonomide görülen iyileşmelerle porselen endüstrisinde de canlanmalar görülmüştür. Fakat Türk insanının refah düzeyi fazla ilerleyemediği için porselen, gerek sofralara, gerekse günlük kullanıma girememiştir.

Porselen endüstrisinin yavaş yavaş gelişmeye başlaması ve 1962 yılında İstanbul Porselen A.Ş.'nin kurulması bu konuda bir

atılımdır. Ancak 1970'li yıllarda porselen genç kızların çeyizi olarak alınmış ve belli özel günlerde kullanılmaya başlamıştır. Daha sonraki yıllarda ekonominin hızla gelişmesi, porselen üreten kuruluşların artması, halkın refah düzeyinin gelişmesi ile birlikte porselen sofralarda ve günlük eşya olarak kullanılmaya başlamıştır. Daha önceki yıllarda sofralarda kullanılan bakır, alüminyum, plastik v.s. kapların sağlık açısından zararlı olması, işlevselliğini ve görsel etkisini kaybetmesi bu kapların kullanımını azaltarak insanları cam ve porselen kullanmaya itmiştir.

Ayrıca 1990'lı yıllarda Uzak Doğu'dan ve Doğu Blok ülkelerinden ülkemize çeşitli yollarla getirilen porselen ürünler fazlaca kaliteli olmamasına rağmen, ülkemizde üretilen porselenlerden daha ucuz olmasından dolayı halkın bu konudaki talebini arttırarak yeni ihtiyaçları doğurmuştur.

Günümüzde artık Türk insanı porseleni gerek sofralarında, gerek günlük kullanım eşyası olarak, gerekse dekoratif amaçlı bir şekilde kullanmaktadır. Türk insanı porselenin anaformunda, desen dekorlarında kaliteli, zevkli ve estetik kaygılar gözetilerek yapılmış ürünler görmek istemektedir.

III- TÜRKİYE'DE TARİHSEL SIRALAMAYA GÖRE PORSELEN FABRİKALARI

1. Beykoz (Eser-i İstanbul) Porselen

İstanbul'da porselen üretimi için yapılan önemli girişimlerden biri de Beykoz'da kurulan porselen fabrikasıdır. 1862 yılında Fethi Paşa tarafından kurulan bu fabrikada ustalar seçilerek toplanmıştır.

Resim 6- Eser-i İstanbul damgalı kapaklı tabak (XIX. Yüzyıl)

Burada yapılan porselenlerin desen ve dekorları ince, kaliteli zevkin ürünüdürler. Bilinebildiği kadarıyla, fabrika günlük işler için kullanılmaktan çok lüks ve pahalı porselenler üretmiştir. Fethi Paşa'nın fabrikasındaki ürünlerde damgalar el ile yazılmış ve mavi, kırmızı, altın yıldız kullanılmıştır.

Bu fabrikanın ömrü yukarıda değinildiği gibi çok kısa sürmüştür.

2. Yıldız Porselen

Yıldız porselen fabrikası ikinci Abdülhamit devrinde 1892 tarihinde, Yıldız Parkı içinde, Fransız elçisinin teşviki ile kurulmuştur. Kurulduğunda adı "Yıldız Çini" fabrikasıdır. Odun ve kömür fırınlarıyla ilk üretimine geçen fabrikada, yalnız karo fayans üretilmeyip aynı zamanda porselen vazolar, tabaklar ve diğer süs eşyaları da üretilmiştir.

Başlangıçta desinatörler ve teknisyenler Sevr fabrikasından getirilmiş, bundan dolayı da gerek desen-dekor yönünden gerekse kalite yönünden benzer ürünler yapılmıştır. Böylece Yıldız Porselen, saray ve çevresi için özenli ve incelikli işler üretmeye başlamıştır. Fabrikada çalışan ustaların içerisinde Türkler de bulunmuştur. Bazı belgelerden öğrenildiğine göre Padişah, Sanayi-i Nefise Mektebi Resim Bölümünden mezun olan Halit Naci'yi Yıldız fabrikasında yetiştirilmek üzere Paris'e Sevres fabrikasına göndermiştir. Halit

Naci İstanbul'a dönünce Yıldız Çini fabrikasında başressamlığa getirilmiş ve fabrikanın dekor bölümünü uzun yıllar idare etmiştir.

Resim 7- Aşure testisi, Hüsrev Usta (Kalıpçı) Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu.

Bütün bunlar gösteriyor ki fabrikanın kuruluşunda gerekli olan ileri teknoloji her türlü malzeme ve gerekli olan kalıplar Fransa'daki "Limoges" ve "Sevres" fabrikalarından getirtilmiştir. Fabrikadaki birçok kalıplarda Türk ustaları tarafından yapılmıştır. O günlerde özellikle porselen üretimi için gerekli olan temel

hammadelerden kaolen ve feldspat'ın Türkiye'de bulunmasına rağmen dışardan getirilmesi, fabrikanın üretim için dışa bağımlı olması belirli tepkilere yol açmıştır.

Yıldız Porselen fabrikası II. Meşrutiyete kadar çalışması devam etmiştir. II. Abdülhamit'in 1909 yılında tahttan indirilmesinden sonra Yıldız fabrikasının üretimi durmuştur. Fabrika çalıştırılmak üzere birkaç kez el değiştirilmek istense de başarılı olunamamıştır. Daha sonra 1. Dünya Savaşı (1914-1918) yılları arasında başlamıştır. Fransa'dan her türlü malzemenin gelmesi aksamıştır. Gerekli olan hammadeler de getirtilememiştir. O dönemde ülke için acil olan telefon izolatörlerinin üretimi gerekli olmuştur. Türkiye'nin çeşitli yörelerinden kaolen örnekleri getirtilerek izolatör yapımı gerçekleşmiş, bu yöndeki ihtiyaç giderilmiştir.

Altmış yıllık bir aradan sonra fabrikanın işletmesi 1957 yılında Eczacıbaşı'na verilmek istense de bu girişim sonuçsuz kalmıştır. "Daha sonra işletilmesi görevi Sümerbank'a devredilmiştir. Fabrika 1962-1963 yılında yayınladığı bir broşürle "Yıldız Çini" isminin fabrikanın ürettiği ürünlere uygun olarak "Yıldız Porselen" biçiminde değiştirilmesine karar verilmiştir" (KÜÇÜKERMEN, 1987, s.120).

Yıldız Porselen fabrikası porselen sofrta takımları üretirken, bir taraftan da Türk süsleme örneklerini ürünlerine uygulamak amacıyla, duvar tabağı, vazo, biblo ve çeşitli dekoratif unsur teşkil

edecek porselen eşya üretimine başlamıştır. Bugün kapasitesi daha da genişletilen fabrika üretimine devam etmektedir.

3. İstanbul Porselen

Seramik Sanayii'nin gelişmesi 1954 yılından sonra hız kazanmıştır. Bunun bir nedeni de dış alımla karşılanmakta olan porselen ve seramik eşya gereksiniminin döviz darlığı sonucu karşılanamamış olmasıdır. Seramik sanayii'nin kurulmasında Devlet'in yanısıra özel kuruluşlar da harekete geçmiştir.

Bu alanda ilk girişim 1962 yılında İstanbul Porselen Sanayii A.Ş. tarafından yapılmıştır. "Yıllık üretim kapasitesi 4500 ton olarak işletmeye açılmıştır. Bisküvi pişirimi 900 °C de, sır pişirimi ise 1380 °C de gerçekleşip, sert porselen yapılmıştır. Üretim döneminde kaliteli ürünler vermiş olan İstanbul Porselen, ürünlerinde istenilen beyazlığa ulaşmak için İngiltere'den kaolen getirtmiştir" (İstanbul Porselen A.Ş. Kataloğu).

Üretim döneminde halkın ihtiyacına yönelik çalışarak, başta sofrta takımları olmak üzere, pasta, çay, komposto, likör takımları, tabaklar, kahve fincanları, vazolar, küllükler, resimlikler, şekerlikler ve çeşitli dekoratif eşya üretmiştir. Düz beyaz ürünler ürettiği gibi çeşitli yöntemlerle ve renklerle dekorlanmış ürünler de üretmiştir.

1991 yılında çeşitli ekonomik nedenlerle fabrika kapatılmıştır.

4. Yarımca Porselen

Yarımca Porselen A.Ş., Sümerbank ve Türkiye Emlak Kredi Bankasının ortaklığında 1961 yılında kurulmuştur. Fabrikanın kuruluşu Bozüyük Seramik Sanayii'ne paralellik göstererek iki yıl sonra (1968) 4000 ton/yıl kapasite ile işletmeye açılmıştır. 1970 yılında tümüyle Sümerbank'a geçen kuruluş, 1 Aralık 1983 tarihinde bir kez daha el değiştirerek, Türkiye Çimento ve Toprak Sanayi Kurumuna bağlanmıştır.

Fabrikada üretim, önceleri yurtiçi talebi çok olan halka yönelik sofraya eşyası ile elektroporselene kaydırıldığı için uzun yıllar kapasitesinin çok altında (1500 ton/yıl) çalışmak zorunda kalmıştır. Gerçek kapasitesine ancak son yıllarda kavuşmuştur.

İşletmede sofraya eşyasının yanısıra, elektroporselen, refrakter malzemeler ve sıhhi tesisat malzemeleri üretilmektedir. Fabrika devlet fabrikası olduğundan kuruluşundaki amaç, orta gelir düzeyine hitap ederek porselen piyasasında dengeyi sağlamak ve ucuz, halk tipi porselenler üreterek bu konuda öncülük yapmaktır.

5. Kütahya Porselen

Kütahya Porselen Fabrikası 1977 yılında kurulmuştur. İlk adım olarak yılda 2300 ton kapasiteli ürün vermeyi hedeflemiş ve bu amacına ulaşmıştır.

Kurulduğu dönemde fabrika, modern ve teknolojik cihazlarla donatılarak kurulmuş, halen de modern teknolojisini devam ettirmektedir. Kütahya çevresi seramik hammaddeleri yönünden zengin bir yöre olduğu için, fabrika, hammadde teminini kendi yöresinden sağlama yoluna gitmiştir. Fabrikanın kurulduğu ilk yıllarda hammaddelerden (özellikle kaolen) istenilen verimlilik alınamayınca, üretilen porselende hedeflenen kaliteye ulaşılamamıştır.

İlk ürünler sarımsı ve çok kalın olduğundan neredeyse porselen olma özelliğinden uzaklaşmıştır. "Sofra ve süs eşyalarının üretilmesini hedefleyen Kütahya porselenin bir amamcı da yöredeki çinicilik sanatını çeşitli modern ve dekor teknikleri olanaklarıyla ürünlerinde bütünleştirmektedir" (Kütahya Porselen Kataloğu).

Günümüzde üretilen porselenlerinde, fabrikanın kaolen ihtiyacı İngiltere'den giderilmektedir. Porselenlerin de beyazlık ve incelik sağlanarak hemen hemen istenilen kaliteye ulaşmıştır. Sert porselen üretimi yapılan fabrikada 1400 °C'de sofras, vazo, duvar tabağı, duvar saati, fincan takımı, tepsi (v.s.) ürünler üretilmektedir.

6. Güral Porselen

Güral Porselen, Kütahya Porselenin paralelinde kurulmuş olan bir fabrikadır. Her iki fabrikanın ortakları aynı olduğundan yönetim biçimi ve hedefleri de aynıdır.

Güral Porselen Fabrikasının kuruluş çalışmaları 1988 yılında başlamış, 1 Haziran 1989 yılında üretime geçmiştir. Yıllık üretim kapasitesi 8000 ton olan fabrikada 980-1050 °C'de bisküvi pişirimi, 1375 °C'de ise sırlı pişirim gerçekleştirilmektedir. Dekor pişirimi ise 760-800 °C'de yapılmaktadır.

Yemek takımları, kahve ve çay takımları, süs eşyaları üretilen fabrikada yurt dışına da ihracat yapılmaktadır.

IV - TÜRKİYE'DE PORSELEN FABRİKA İŞLETMELERİNDE KURULUŞUNDAN İTİBAREN DEKOR ÜNİTELERİNİN İNCELENMESİ

Türkiye'de ilk porselen üretimi ve dekor örnekleri Beykoz'da kurulan küçük fabrika ile başlamıştır. Daha sonra Yıldız Porselen ile gelişmiştir.

Başlangıçta bu fabrikalarda porselen dekorlarına verilen önem, tasarım anlayışı ve fabrikalara ait özgünlük daha sonraki yıllarda kurulan fabrikalarda yavaş yavaş kaybolarak dekorlar

kimlik kaybına doğru gitmiştir.

Araştırmamızın bu kısmında Türkiye’de başlangıcından günümüze değin kurulan porselen fabrikalarının dekor ünitelerini ve porselen dekorlarındaki gelişmeleri incelemeye çalışacağız.

1. Eser-i İstanbul (Beykoz) Dekorları

Beykoz porselenlerinin dekorlarında genel olarak el dekoru hakimdir. “Porselen ürünlerin üzerlerinde, kapaklarında, kulplarında çeşitli biçimler vardır. Bu biçimler bitki, çiçek, sebze ve meyve formundadır ve porselen çamuru ile elde yapılarak aplik edilmiştir. Formların üzerleri canlı renklerle dekore edilmiş, süslemede bol miktarda altın yaldız kullanılmıştır” (KOCABAŞ, 1948, s.64-65).

Genel olarak beyaz zemin üzerine, yeşil, al çiçekler ve gül desenleri kullanılmıştır. Kullanılan renkler ise kırmızı, yeşil, sarı, turuncu, mavinin canlı tonlarıdır. zemin bazen de krem rengidir. Bunların yanısıra Topkapı Sarayında Eseri-i İstanbul damgalı karolar bulunmaktadır. Bu karolar Avrupa Porselen karoları niteliğinde ve aklığındadır. Beyaz zemin üzerine yeşil, altın yaldız desenlerle süslenmiştir.

“Eserler aynı devir Avrupa Porselenleri ayarındadır, damgaları olmazsa onlardan ayırd edilemezler. Yapılan çalışmalar bazen gömme damga ya da oyuk damgalı bazen de elips şeklinde çerçeveli

“Tâlik” denilen Yesâri hattıyla yazılı “Eser-i İstanbul” kelimeleri vardır” (KÜÇÜKERMEN, 1987, s.53).

Resim 8- Eser-i İstanbul damgalı porselen kap (XIX. Yüzyıl)

Bu fabrikada çalışan ve eserleri meydana getiren ustalar hakkında fazlaca bilgi edinilememiştir. “Sadece Hacı Beyzade Ali Bey’in burada çalıştığı bilinmektedir. Ali Bey, desenci olup, Eser-i İstanbul atölyesinde çalışmış olan değerli bir sanatkârdır” (BAYRAKTAR, 1982, s.5).

2. Yıldız Porselen Dekorları

Yıldız Porselen Fabrikasının kurulduğu ilk yıllarda Fransız Sevres teknolojisi üretime hakim olduğu için ürünlerin dekorlarında da bu etkiyi görmek mümkündür. Başlangıçta daha çok; “Mardires, Karabet, Narcice, A. Nicot, Wilfred de Sain, U. Avergne, J. Della Tulla, F. Zonaro” (BAYRAKTAR, 1984, s.6). gibi yabancı sanatçıların yer aldığı fabrikada yapılan dekorlar Sevres porselenlerine yakındır.

Resim 9- A. Nicot imzalı duvar tabağı. Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu (Çapı 24.5 cm. 1894).

Fabrikada çalışan yerli ressamaların padişah portreleri hariç genellikle İstanbul manzaraları ve geometrik desenler üzerine çalışmalarına karşın, batılı bazı ressamlar tarafından yapılmış kadın resimli olanları ilgi çekicidir. Bu grup az miktardadır ve Avrupa Sevres porselenlerini hatırlatır.

Türkiye’de ilk resim rönesansı bu fabrika ile başlamıştır diyebiliriz. Yapılan çalışmaların bir resim canlılığında olması, manzara ve cami resimlerinde tek tük insan figürlerinin gösterilmesi bunu bize göstermektedir. Porselenlerin arkasında Ay-yıldız damgası ile birlikte, bize teknik özelliklerini belirten bilgi, bazen tarih, bazen de ürünlerin kenarlarında sanatçının isimleri bulunmaktadır.

Fabrikada Topkapı Müzesinde yapılan çalışmalar üzerine yerli ve yabancı kırk kadar ressamın adı tesbit edilmiştir. Fabrikada kurulduğu yıllarda İstanbul’da bulunan büyük resim üstadlarının yanısıra bazen padişahların da çalıştığı görülmüştür. Yıldız Fabrikası bir başka yönüyle o günlerde Türk sanatının batılılaşma dönemi içindeki yaygın girişimlerin de tamamlayıcı bir parçasıdır. Fabrika o günlerde en ileri porselen tekniği ile donatılarak, batı etkisiyle yeni yönelişlere giren Türk sanatının günlük hayata geçirilmesinde önemli bir etken olmuştur. O dönemde hem ünlü Türk sanatçıların, hem de ünlü yabancı ressamların bir araya gelip çalışabilecekleri bir sanat ve uygulama ortamı doğmuştur.

Resim 10- III. Selim Portresi ve Selimiye Kışlası resimli, "Atam" imzalı duvar tabağı, Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu (1894)

Yıldız Porselenleri üzerine imzasını atmış sanatçılardan bir kısmı da bugün ilk Türk ressamlar arasında büyük ün kazanmış olan isimlerdir.

Hüseyin Zekâî Paşa: (1859-1919) Harbiyeden mezundur. Sultan Abdülhamit'in dikkatini çekerek saray ressamı olmuştur. Zekâî Paşa imzalı yıldız porselen tabağı mevcuttur.

Resim 11- Hüseyin Zekai Paşa imzalı, Mehmet Emin Ağa Çeşmesi tasvirli duvar tabağı, Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu (1896).

Mustafa Vasfi Paşa: (1857-1905) Harb okulundan mezun olmuştur. Yıldız Çini Fabrikası Müdürlüğü yanısıra bir çok çini vazoların dekor ve çizimlerini yapmıştır. Bunlardan ikisi Abdülhamit tarafından İngiltere Kralına hediye olarak verilmiştir.

Resim 12- Halid Naci imzalı, 29-34 cm. Duvar Panosu Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu (1894).

Halid Naci: (1875-1927) Sanayi-i Nefise mektebinden mezundur. Sultan Abdülhamit tarafından, Paris'e Sevres porselen fabrikasına gönderilmiştir. Orada dekor üzerine eğitim gören Halid Naci, döndükten sonra Yıldız çini fabrikasının baş ressamlığına getirilir. Porselenler üzerine manzara resimleri, genellikle İstanbul manzaraları yapmıştır. o dönemde yapılan bir çok porselen dekorları "Halid" imzasını taşımaktadır.

Osman Nuri Paşa: (1839-1906) Harbiyeden mezundur. Sultan II. Abdülhamit zamanında Yıldız Çini fabrikasında ressamlık yapmıştır. Daha çok gemi resimleriyle, deniz savaşları tasvirleri yapmıştır.

Porselen eserler üzerinde ise meyve ve çiçek resimleri yapmıştır. "Nuri" imzalı bazı resimlerin de "Nouri" kelimeleri latin harfleriyle tekrarlanmıştır.

Üsküdarlı Hoca Ali Rıza (1858-1930) Harbiyeden mezun olmuştur. Yıldız fabrikası için çeşitli desenler hazırlamıştır. Bu desenler vazo, çaytakımı, şekerlik desenleridir. Desenlerde genel olarak manzara, meyveler ve çiçekler yer almaktadır. Fabrika için hazırlanan bu desenlerin üretilip üretilmediği konusunda kesin bir bilgi yoktur.

Resim 13- Şekerlik çizimi Hoca Ali Rıza Bey

Ömer Adil Bey (1868-1928) Meşrutiyet dönemi ressam-larındandır. Fabrika Müdürlüğü yapan Adil Bey ile aynı kişi olduğu sanılmaktadır.

Fabrika 1909 yılında kapanmış ve İkinci Dünya Savaşından sonra 1962 yılında yeni bir anlayışla tekrar açılmıştır. Bu yeni anlayış yapılan dekorlara da yansımıştır. Fabrikanın müdürlüğüne, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Öğretim Üyelerinden Muhsin Demironat getirilmiştir. Demironat fabrikanın üçüncü müdürüdür.

Fabrikanın açılış amacı yayınlanan bir broşürle şöyle dile getirilmektedir "Ne 16. asıra ait mavi-beyaz fayansları, ne de Eser-i İstanbul ve ne de eski Yıldız Porselenlerini taklit etmek değil, bilakis bunlardan ilham alarak, zamanımızın sanat espirisine uygun Türk motiflerini ihtiva eden süslü porselen eşya üretmek, uzun süreden beri ele alınmamış olan bu konunun yeniden ele alınmak suretiyle geçmişteki geleneksel uygarlığı bütün dünyaya ve gelecek kuşaklara tanıtmaktır." Böylece fabrika çini sanatını ele almakla yeni bir adım atmış olur. O dönemlerde (1960'lı yıllar) çini üretiminde başarılı ürünler vermiş olan fabrikada, Muhsin Demironat'ın da çini konusuna ait çizimleri bulunmaktadır. Buradan da anlaşılıyor ki fabrika kuruluşundan o günlere değin sanata ve sanatçılara büyük önem vermiştir. Çoğu zaman sanatçıları yönetime getirerek, onların özgür ve yenilikçi düşüncelerinden yararlanarak başarılı ürünler ortaya koymuşlardır.

Günümüzde ise fabrikada 1960'lı yıllarda olduğu gibi Türk Çini Sanatı aynı şekilde devam ettirilmektedir. Dekorlamada Türk Çini Sanatını porselen ve çini bünye üzerine başarı ile uygulayan fabrika, çağın gerek teknolojik gerekse sanatsal anlayışlarından oldukça uzak kalmıştır. Fabrika ilk kurulduğu yıllarda çağın resim

sanatıyla sanatçılarıyla iç içe çalışmış ve Türkiye’de resim sanatında yeniliklerin oluşmasında önderlik etmiştir diyebiliriz.

Resim 14- 68 cm. Lenger duvar tabağı için Muhsin Demironat tarafından yapılmış olan çizim.

Fabrikanın kurulduğu yıllarda başarılı ürünler vermesinde sanat ve sanatçıya verilen değerin önemi çok büyüktür. Günümüzde ise fabrikada çalışan dekoratörler genel olarak sanat eğitimi almamış yalnızca el becerisi olan kişilerdir. Fabrikanın bu kişilere zaman zaman verdiği seminerlerle Türk el süslemesinin tarihçesi, Türk motif ve üslupları, kompozisyon kuralları ve uygulandığı alanlara ilişkin bilgiler verilmektedir. Bu çalışmalar şüphesiz yerinde olan davranıştır. Kişiler bu bilgiler ve el becerilerinin

doğrultusunda başarılı örnekler vermektedir. Yapılan bu çalışmalar klasik Türk kültür anlayışını yansıtan çok güzel örneklerdir. Fakat çağımızın sanat anlayışını çok geriden takip etmektedir. Fabrika dekor atölyesinin bir kısmında konuyu iyi bir şekilde etüd edebilmek ve klasik Türk çini motiflerini yaşatmak için dekor üretimi devam etmelidir. Bunun yanısıra çağdaş anlamda yine kendi özbenliğimizi kaybetmeden yeni tasarımlar geliştirilebilir. Bu da ancak tıpkı fabrikanın ilk yıllarında olduğu gibi günümüz sanatı ve sanatçısına verilen önemle birlikte gerçekleşir.

Resim 15- Sıraltı tekniği ile yapılmış, klasik İznik desenli mavi-beyaz vazo

Günümüzde Yıldız Porselen Fabrikasında dekorlar sıraltı ve sırüstü olmak üzere iki yolla yapılmaktadır. Sıraltı dekorlarında 1300 °C'ye kadar dayanabilen boyalar, sırüstü dekorlarında ise 800 °C'lik boyalar kullanılmaktadır.

Yıldız Porselen Fabrikası, serbest el dekoru çalışması

Dekorlama ünitesi, el dekoru ve teknik dekor bölümü diye iki kısma ayrılmıştır. El dekoru bölümünde genel olarak fırça dekorları kullanılmaktadır. Desen ürün üzerine ya kopye edilerek ya da serbest bir biçimde geçirilmektedir. Bu bölümde sıraltı ve sırüstü

alışmalar yapılmaktadır. Teknik dekor kısmında ise genellikle çıkartma dekorları kullanılmaktadır. ıkartma dekorlarının yanısıra ıstampa ve file-bant dekorları da yapılmaktadır. Dekorlanan rnler, kamara tipi fırınlarda pişirilmektedir.

Resim 17- Küçüksu eřmeli duvar tabağı.

3. İstanbul Porselen Dekorları

İstanbul Porselen Fabrikasında dekorlar genel olarak sıraltı, sıriğı, sırüstü olmak üzere üç yolla yapılmaktadır.

Fabrikada sıraltı dekorları bisküvi pişiriminden sonra gerçekleşmektedir. Yüksek derecede pişirim yapıldığı için (1400-1500 °C) en güvenilir olarak kobalt ve krom renkleri

kullanılmaktadır. Sıraltı dekorlarında kullanılan teknikler fırça dekorları, ıstampa (el veya makine ile) ve pistoledir.

Sırıçi dekorları ise, sırlanmış fakat sır pişirimi yapılmamış ürün ile sır pişirimi yapılmış ürünler üzerine yapılmaktadır. Sırlı pişirimde boya sırlın içine iyice gömülür, mekanik ve kimyasal etkilerden kolay kolay bozulmaz. Ayrıca sıırıçi dekorları, sıraltı dekorlarına göre daha fazla teknik kullanma imkanı sağlar. Fabrikada sıırıçi dekorlarında kullanılan teknikler, fırça dekorları, ıstampa, düz yüzeylerde direkt baskı, pistole ve çıkartmadır.

Sırüstü dekorları ise tamamen sır pişirimi gerçekleşmiş olan ürünlerde sır üstüne yapılmaktadır. Pişirim sıcaklığı diğer iki yöntemle göre düşük olduğu için (700-900 °C) sonsuz renk paletine sahiptir. Dekorlamada kullanılan yöntemler ise fırça dekorları, direkt baskı, çıkartma, pistole, file bant dekorları gibi yöntemlerdir.

Fabrika kurulduğu dönemde ve açık kaldığı 28 yıllık süre içerisinde genel olarak pazara yönelik çalışmalar yapmıştır. Satış amacına göre yapılan işlerin dekor ve desenleri halkın beğenisi doğrultusunda gerçekleşmiştir. Üretimin olduğu dönemlerde Türk halkının porselene talebi ve sadece çeyiz amacıyla alındığı için az olması nedeni ile dekor çeşitliliğine fazlaca gidilememiştir. Buna bağlı olarak yapılan desenler de genel olarak allı güllü çiçek ve bitki motifleri kullanılmıştır.

Resim 18- İstanbul Porselende çıkartma tekniğinde yapılmış tabak dekorları

Fabrikada klasik Türk motiflerine ait dekor çalışmaları seyrek de olsa görülmektedir. Bu tarz çalışmalar genel olarak el dekoru ile yapılmıştır. Dekor ünitesinde sanat eğitimi almış dizaynerlerin çalışmalarına da yer verilmiştir. Bu dizaynerler ancak belli bir kesime hitap edebilen dekor çalışmaları yapmıştır.

Fabrikanın açık olduğu yıllar (1962-1990) Türk halkının porselene alışma dönemleridir ve fabrikanın porselenin gelişmesinde halka benimsetilmesinde önemli katkıları olmuştur. Kapanış döneminin son yıllarına doğru yönetim ekonomik kriz nedeni ile dekor kısmına fazlaca eğilememiştir.

Resim 19- İstanbul Porselende klasik el dekoru çalışmalarından örnekler

4. Yarımca Porselen Dekorları

Yarımca Porselen Fabrikasında genel olarak sırüstü dekor uygulanmaktadır. İşletmede uygulanan dekor yöntemleri ise çoğunlukla çıkartma tekniği, file-bant dekorları, ıstampa dekorlarıdır. El dekoru uygulaması ise yok denecek kadar az yapılmaktadır. Dekorlama işleminde kullanılan boyalar 780 °C - 850 °C'lik sırüstü boyalarıdır.

Yarımca Porselen, Türkiye'de seramik alanındaki ilk kurulan kuruluşlar arasındadır. Kuruluşunda devlet politikası olarak; ucuz ürün üretmek, orta gelir düzeyine hitap ederek porselen piyasasında

dengeyi sağlamak hedeflenmiştir. Fabrika kuruluşundan günümüze kadar gerek porselen bünye, gerek tasarım, gerekse desen ve dekor konusunda fazla bir gelişme göstermemiştir. Fabrikanın bu konuda gelişme göstermemesi konuya yeterince eğilinmemesindendir. Genellikle dekorlamada kullanılan desenlerde dışa bağımlı olarak çalışılmaktadır. Bu nedenle dekor ve desen konusunda kendine has bir tarz geliştirilmediği gibi özgün çalışmalar da yapılmamaktadır. Fabrikanın kurulduğu yıldan günümüze değin dekor ve desen anlayışı satışa ve müşterinin isteğine bağlı olarak belirlenmiş, desenlerde tasarım endişesi duyulmamıştır.

Fabrikada dekor konusunda şef düzeyinde işletmeci elemanlar dışında konuyla ilgili eğitim almamış kişiler çalışmaktadır. Dekor ünitesinde çalışan diğer elemanlar ise el becerisi olan usta ve işçi konumunda kişilerdir. Bu sebepten Yarımca Porselen Fabrikasının porselen dekorları konusunda önemli bir katkısı yoktur. Diğer taraftan porseleni Türk halkına tanıtmada büyük katkısı olmuştur.

5. Kütahya ve Güral Porselen Dekorları

Kütahya ve Güral Porselen fabrikaları birbirine bağımlı çalışan iki fabrikadır. Güral Porselen, Kütahya Porselenden sonra açılmış ve bu fabrikanın şubesi durumundadır. Dolayısıyla dekor üretiminde de aynı anlayış hakimdir. Bundan dolayı iki fabrikanın dekor ünitelerinin bir başlık altında incelenmesi uygun görülmüştür.

Kütahya ve Güral Porselen Fabrikalarında dekorlar sıraltı, sıriği ve sırüstü olmak üzere üç yolla yapılmaktadır. Sıraltı ve sırüstü dekorlarında 1200-1500 °C'lik boyalar, sıriği dekorlarında ise 780-850 °C'lik boyalar kullanılmaktadır. Bu dekorlarda ise kullanılan yöntemler genel olarak çıkartma tekniği, file bant dekorları (çıkartma ile, boya ve altın ile), ıstampa dekorları ve el dekorları çalışmalarıdır.

Dekor ünitesi, sıraltı, sırüstü ve sıriği dekorlarında belirli bir kaliteye ulaşmış ve tekniklerinde yeni yöntemler deneme çabasıdır. Bu yeni yöntem deneme çalışmalarından biri de çıkartma dekorlarına aittir. Tabakların kenarlarındaki kalın bant şeklinde dekorlar yarım daire şeklinde uygulanmaktadır. Bantlar, yarım daire şeklinde uygulandığı için fon baskısında yarım dairelerin birleştiği yerde bir çizgi olduğundan istenilen sonuç alınamamaktadır. Oysa yekpare yani tam daire şeklinde yapılan çalışmalarda bu sorun görülmez. Avrupa'da şu anda tam daire çıkartmalar yapılmaktadır. Kütahya Porselen fabrikasında da bu çıkartmalardaki teknik zorluklar aşılarak uygulanmaya çalışılmaktadır.

Fabrikanın ilk kurulduğu yıllarda (1977) dekorlar, porselenin istenilen kaliteye ulaşamamasından sarımtırak zemin üzerine, alelade yapılmış dekorlardı. Bu dekorların desenleri küçük bitki dalları şeklindedir. Yapılan dallar çalı görünümündedir ve tabakların bir köşesine dekorlanmıştır. Renklerde ise donuk yeşil ve mavi kullanılmıştır.

Resim 20- Kütahya Porselende çıkartma tekniği ile üretilen ilk dekorlardan örnekler

İlerleyen yıllarda teknolojik olanakların gelişmesi ve porselende yavaş yavaş istenilen kaliteye ulaşılmasıyla birlikte desen ve dekor anlayışı da gelişmeye başlamıştır. Yapılan gerek yemek takımları, gerekse vazo, duvar tabağı gibi çalışmalarda Türk çini motifleri titizlikle ve başarıyla uygulanmıştır. Yöresel nitelik de taşıyan bu motifler de renkler son derece uyumlu ve kendine has tadında kullanılmıştır. Bu çalışmalar gerek el dekoru gerekse çıkartma dekorları şeklinde uygulanmıştır. Genel olarak Kütahya yöresine özgü olan bu desen ve dekorlar son derece güzel görülmekle beraber kendi içinde pek fazla bir aşama kaydetmemiştir. Genellikle eskinin tekrarı olan desenler de yeni bir tasarım anlayışı getirilmemiştir.

Resim 21- Kütahya Porselende çıkartma ve eldekoru tekniği ile üretilmiş yemek takımı

Fabrikada yeni üretilen desenler de hazır olarak ya yurt dışından getirilmekte, ya kataloglardan seçilip kopye edilmekte ya da çıkartma yapan kuruluşların anlayışına bırakılmaktadır. Fabrikada güzel sanatlar eğitimi almış desen-dekor dizaynerleri yeterince bulunmamaktadır. Mevcut olan dizaynerlerin ise desen açısından yeteri derecede etkinlikleri görülmemektedir.

Resim 22- Güral Porselende ıkartma tekniği ile üretilmiş yemek ve çay takımlarından rnekler

Dördüncü Bölüm

PORSELEN DEKORLARI ÜZERİNE GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELER

I- PORSELEN İŞLETMELERİNİN DEKOR ÜZERİNE GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELERİ

Porselen işletmeleri dekorlama işlemini, satışı arttırmada bir unsur olarak görmektedirler. İşletmeci dekoru yaparken, çok satmayı, çok kazanmayı hedef almaktadır. Bunun için de ürünler üzerine yapılan dekorlamalar, ürünün albenisini arttırmak amacıyla yapılmaktadır. Bu düşünceler doğrultusunda dekorlama tam anlamıyla bilinçli bir şekilde yapılmamaktadır. Bilinçli bir şekilde yapılan dekorlar, porselen formun gözönünde bulundurularak bir bütünlük sağlayabilecek şekilde olmalıdır. Dekorun amacı, formun temel şekline artı değer kazandırmak, form-dekor ilişkisi içinde renk ögesinin yüklenmesiyle porselen ürünlerin etkisini güçlendirmek ve estetik değer kazandırmak olmalıdır.

İşletmelerin dekorlamadaki diğer amacı ise formu zenginleştirmek, üzerinde bulunan hata ve deformasyonu gizlemektir. Hataları gizlemek için dekor yaparken de dekoru en ucuz ve en basit şekilde maletmek hedeftir. Az bir maliyet ile yapılan dekorlar, (düşük dereceli pişirim, az renk, az teknik) ürünlerin değerini bir hayli yükseltmektedir. Burada sofraya eşyasının üretim masrafını 100 olarak kabul edersek;

"Sofra eşyasının üretim masrafı	100
Dekorun üretim masrafı	10
Dekorlu ürünün fiyatı	300" (SÜMER, 1988, s.149).

olarak belirtilmiştir. Bu tabloda da dekorlama işleminin az masrafla büyük kâr sağladığı görülmektedir. Zengin dekorlarda ise kâr payının daha da arttığı gözlenmiştir.

Porselen üreticileri öncelikle işletmelerinin kâr oranını yükseltmeyi hedeflemişlerdir. Yüksek kâra en kısa bir şekilde ulaşmak için önemli olan bazı ayrıntıları gözardı etmektedirler. Bu önemli ayrıntıların başında ürün-desen-dekor tasarımı gelmektedir. Dekor tasarımıındaki desenler genelde kopye edilerek yapılmaktadır. Alıcıya gerçek anlamda tasarlanmış dekor ürünleri seçme hakkı sunulmamaktadır. Alıcı fazla alternatifi olmadığı için bu ürünlerden seçmek zorunda kalır. "Güzel, müşterinin beğendiğidir." görüşü ile pazar-satış durumu çözümlenmiş olur. Oysa burada müşteri, işletmecinin beğendiği dekorları beğenmek zorunda kalmaktadır. Porselen işletmelerinde gerçek anlamıyla sanatçı-

endüstri işbirliği ile tasarlanmış ürünler müşteriye sunulduğu takdirde müşterinin tercihi iyi tasarlanmış ürünler olacaktır.

II - GÜNÜMÜZ PORSELENİNDE ENDÜSTRİYEL VE SANAT DEKORLARI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Porselen işletmelerinde dekor ünitesi genel olarak endüstri ve sanat dekorları olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Endüstri dekorları denilince seri üretime yönelik çeşitli makinalar yardımı ile yapılan (çıkartma, elekbaskı, ıstampa v.s.) dekorlar, sanat dekorlarından daha çok el dekorları anlaşılmaktadır. Özel atölyelerde sanatsal çalışmalarda, çıkartma, elekbaskı, ıstampa v.s. gibi teknikler de kullanılarak dekor çalışmaları yapılabilmektedir.

Günümüzde endüstriyel porselen dekorlarında genellikle çiçek ve klasik desenlerin çeşitli düzenlemelerle varyasyonları yapılmaktadır. Desenler çoğunlukla dergi ve kataloglardan kopye edilmekte ya da yurtdışından ithal edilmektedir. Burada tüketicinin zevki gözönünde bulundurulmayıp sadece satıcı firmanın kazanç oranı dikkate alınmaktadır. Dekorlardaki desenlerin renk seçimi son yıllarda pastel tonlara doğru kaymıştır. Bunun da nedeni ithal edilen desenlerde kullanılan renklere bağlıdır. Günümüzde satışa sunulmak için porselenlerin sergilendiği stantlara baktığımızda, yurtdışından ithal edilen porselenler gerek bünye, gerek dekor açısından son derece güzel, estetik örnekler sergilemektedir. Bu ürünlerde yapılan

dekorlar ve renkler ana form ile uyum sağlayacak bir şekilde gerçekleşmiştir. Aynı stanttaki Türk porselenlerine baktığımızda bünye ve form bakımından farklı fakat dekor yönü ile ithal porselenlerine benzer örnekler görülmektedir. Dekor yönünden benzer örnekler kopye olduğu için, bazen renklerde, bazen desenlerde formun bütünü ile uyumsuzluk içinde olduğu gözlenmektedir.

Avrupa'da üretilen porselenlerde, üretimde bireysellik ve kişisel tarzın belirginleşmesi giderek daha da önem kazanmaktadır. Porselen tüketicisi, kişisel tarzını, yaşam biçimini yansıtabilecek ürünler görmek istemektedir. Bu görüşlere sahip tüketicinin, tasarım ürünleri talebini karşılayabilmek için, porselen işletmeleri sanatçıyla birlikte, yaratıcılığı, üretebilirliğe dönüştürebilecek ürünler vermeye başlamıştır. "Bu amaçla üretime yön verenler arasında Villeroy & Boch firmasını sayabiliriz. Eschenbach firması ise ürünlerine sıradan olmaksızın yeni boyutlar kazandıracak, porselen kültürünün ileriye yönelik tasarımlarını belirlemek için altı İtalyan sanatçı ve tasarımcısını görevlendirmiştir. Bu sanatçılar, Ippolito Binazzi, Riccardo Dalisi, Maurizio Duranti, Ugo La Pietra, Adolfo Natalini, Luigi Serafini'dir" (Dekorasyon, 1991, s.155).

Ülkemizde üretilen porselenlerde ise ne üretimde ve dekorasyonda bireysellik ne de kişisel tarzın belirginleşmesi söz konusudur. Burada özellikle yapılması gereken porselen kuruluşlarına özgü, sanatçı-endüstri işbirliği ile Türk kültürüne has

dekorlar yapmaktır. Avrupa'da porselen dekorları ve tasarımları için endüstri ve sanatçı işbirliğine gidilmektedir. Bizde ise bu tür yaklaşım Yıldız Porselenin ilk kurulduğu yılların haricinde günümüze değin görülmemiştir.

Porselen işletmelerinin sanat atölyelerinde yapılan dekorlar ise sanatçılara yer verilmediğinden dolayı genel olarak geleneksel desenlerin tekrarı niteliğindedir. Bu desenlere yeni tasarım anlayışı getirilmemiştir. Geleneksel desenler, eski biçimlerin devamı çerçevesi içinde ele alınmamalıdır. Bu, ancak oluşan ve eski aşamaların tecrübelerini de kapsayan bir yeniden yaratma bilincinin kaynağı olmalıdır. Eski biçimler, çeşitli nedenlerle tekrarlanmış olsalar da, bu tekrarlar, o biçimlerin ait olduğu çağların ruhunu yansıtmazlar.

Çağımız gerek teknolojik, gerek sanat yönüyle sürekli gelişmeler, yenilikler ve değişmeler katetmektedir. Sanatsal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak, aynı yeniliklerin ve gelişmelerin porselen dekorlarında da yaşanması beklenir. Yeniliklerden kasıt, geçmişte yapılan dekorları unutup gözardı etmek ve son derece gelişmiş dekor makinaları getirmek değil, bu makinalarda üretilecek, dekor anlayışını tarihsel boyut içinde değerlendirecek yeni yorumlar yapmaktır. Yapılabilecek dekor ve desenler üzerinde düşünce üretebilen, yaratıcılık prensipleri ile ortaya konmuş ürünler vermektir. Yaratıcılık, insanın diğer varlıklardan farklı olan özelliğidir. İnsan, yaratıcı gücünü yaşamının her aşamasında kullanır. Yeni eserler veren, yeni fikirler

ve buluşlar ortaya koyabilen topluluklar, çağdaş dünyada tarih içindeki yerlerini alabilirler. Porselen dekorlarında yaratıcı düşünce ile yapılan desenlerde, çağın sosyal ve kültürel yapısının istediği değerlere uygun dekorlar yapılmalıdır. Bu da ancak kalıplaşmış ve taklitçi desenleri bir tarafa bırakıp, kendi kültürel bakış açımız doğrultusunda, özgün desen-dekorlar ile gerçekleşir. Toplum karakterinin yansıdığı ürünler dünya kültürü ile birleşince evrenselleşirler.

Resim 23 Picasso tarafından yapılmış balıklı servis tabakları (1947)

Porselen ürünler üzerine yaratıcılık prensibi gözönünde bulundurularak yapılan dekorlar, porseleni yapı bakımından da görünüşte değiştirmektedir. Aynı zamanda porselene sanatsal bir obje olma niteliğini kazandırmaktadır. Bu durum ancak sanatçıların yaratıcılık prensipleriyle yapmış olduğu çalışmalarda mümkündür. "Örneğin, Picasso'nun yaptığı porselen ve seramikte üslubunu aynen

buluyoruz. Picasso yapmış olduğu tabağın içerisine kendi güvercinini çizmiştir. Güvercini bir yerden alıp kopye etmemiştir. Burada Picasso porselen bünyeyi tual olarak kullanmıştır. Resimsel çalışması porselenin yapısına girerek, onu yapı bakımından değiştirmiştir" (İ. AKÇAYLI, 1985, s.37).

Çağın gelişmesi ve değişmesi ile birlikte, bu değişkenliğin toplumlara da yansıdığı gözlenmektedir. Değişkenlik ve gelişmelere paralel olarak geleneksel eserlerde de çağdaş bakış açısı getirilerek, ortaya yeni anlayışlar içerisinde çalışmalar koymak gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle Porselen dekorlarında geleneksel yapı ve tasarım ilkelerini nasıl bir şekilde düşünebiliriz? Seramik ve porselen üzerine yapılan klasik dekorlar (özellikle çini çalışmaları) yüzyıllar boyunca gerek biçim, gerekse içerik bakımından kendi kişiliğini kanıtlamış ve estetik bütünlüğe ulaşmışlardır. Bize düşen görev bu geleneksel çalışmaları aynen alıp uygulamak değildir. Gelenek bir ruh ve duyarlılık sorunudur. Eski biçimlerin tutucu bir ısrarla kendilerini sürdürmesi değildir. Gelenekleri çağdaş biçimlerde yaşatmak, kişisel sezgi ve güce bağlıdır. Elbette ki geleneksel desenler ortaya çıkacak, yeni tasarımların gelişmesinde yardımcı olacak, geleneksel tasarımları çağdaş bir platform içinde görme olanağı sağlayacaktır. Bu durumda çağın sosyal ve kültürel yapısının istediği değerlere uygun desen ve dekor tasarımları gerçekleştirilebilir. Geleneksel çalışmalara tamamen öykünmeden, yaratıcı gücümüzün ve kültürel bakış açımızın ortak noktası doğrultusunda üretilen porselen desenleri ve dekorları kimlik kazanacaktır. Bu düşünceler ışığı altında porselen

işletmecileri ve sanatçılara önemli görevler düşmektedir. Burada önemli olan endüstri ve sanatçı işbirliğine gidilerek yaratılan ürünleri üretilebilirliğe dönüştürmektir. Yapılacak tasarımlar sanatçıların ve porselen kuruluşlarının kimliğini taşıyacak şekilde olmalıdır.

Beşinci Bölüm

PORSELEN DEKOR UYGULAMALARI

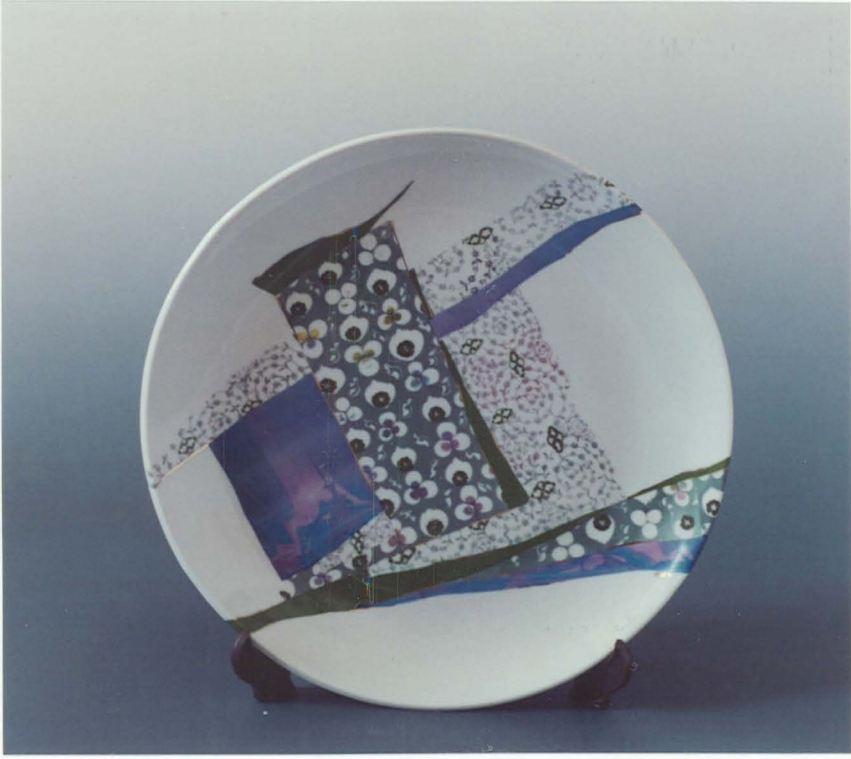
I - SANATSAL PORSELEN DEKOR UYGULAMALARININ YAPIMI

Sanatsal porselen dekor örnekleri, porselen duvar tabakları üzerine uygulanmıştır.

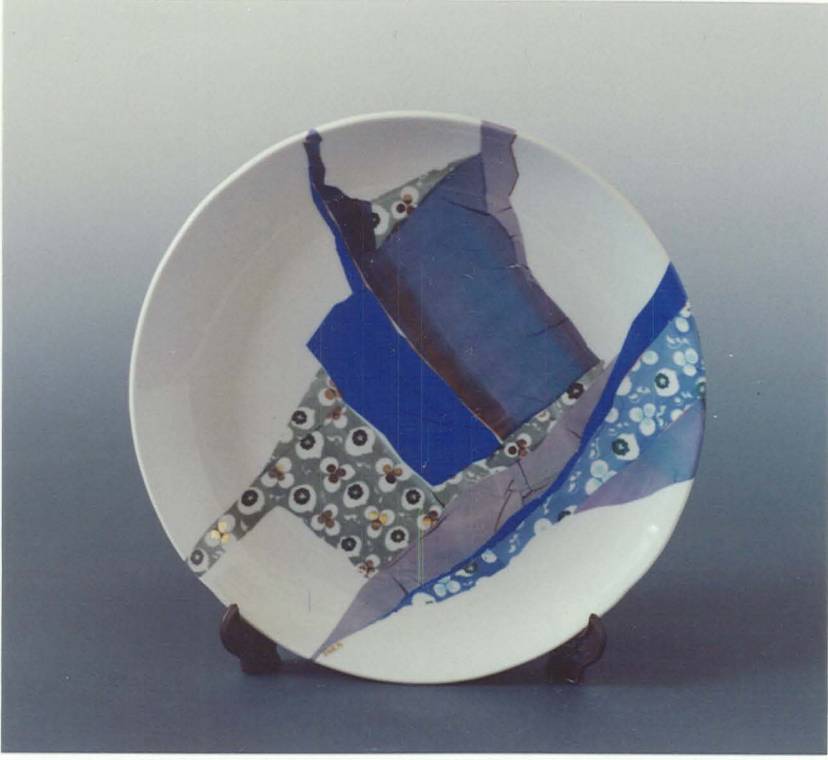
Yapılan çalışmalarda çoğunlukla çıkartma tekniği, yer yer el dekoru ve çıkartma üzerine kazıma tekniği kullanılmıştır. Uygulamalarda sırüstü dekor boyaları ve bazen de altın yaldız kullanılarak 800-820 °C'de pişirilmiştir.

Uygulamalarda çıkartma yöntemi ile geleneksel çini motifleri stilize edilerek baskı işlemi yapılmıştır. Ayrıca fon baskısı şeklinde çeşitli renklerle çalışmalar gerçekleştirilmiş, yapılan bu çıkartmalar porselen duvar tabağı üzerine değişik şekillerde kompoze edilerek uygulanmıştır.

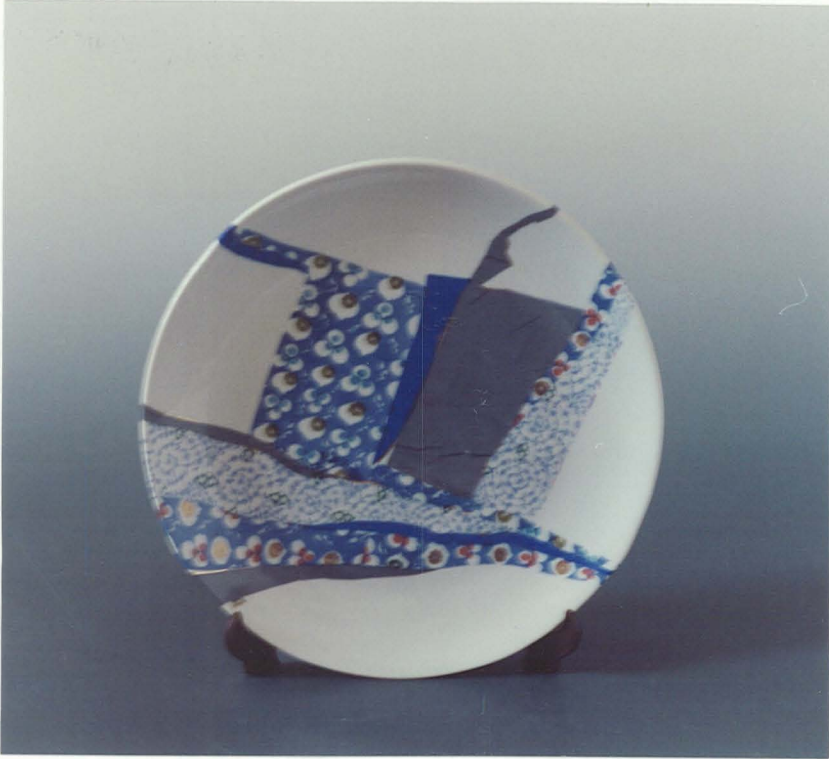
II - SANATSAL PORSELEN DEKOR UYGULAMALARINDAN ÖRNEKLER

Resim 24- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: Çıkartma, Çap:29 cm.

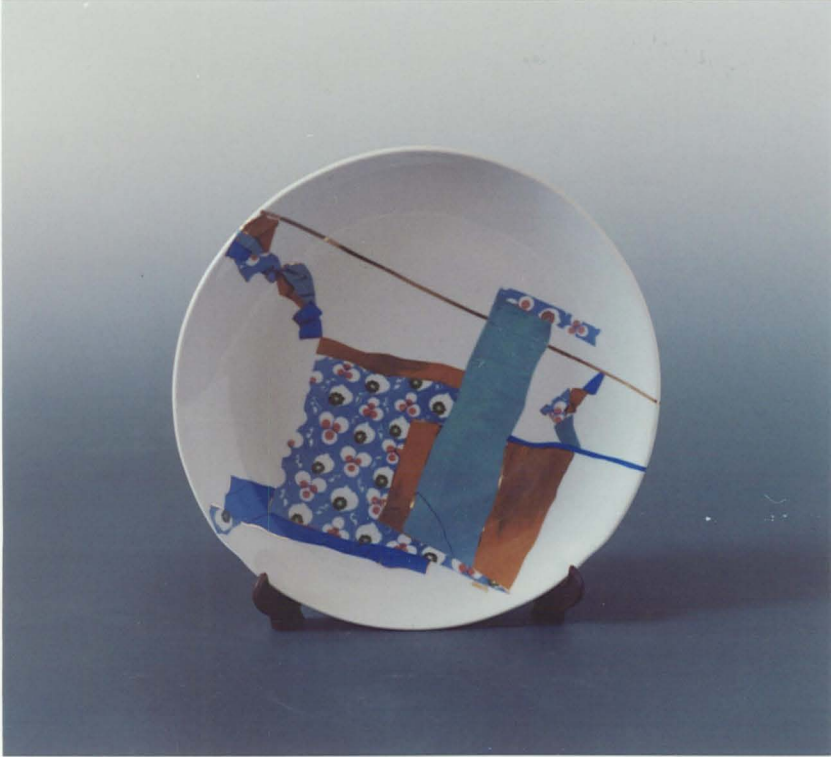
Resim 25- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

Resim 26- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

Resim 27- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

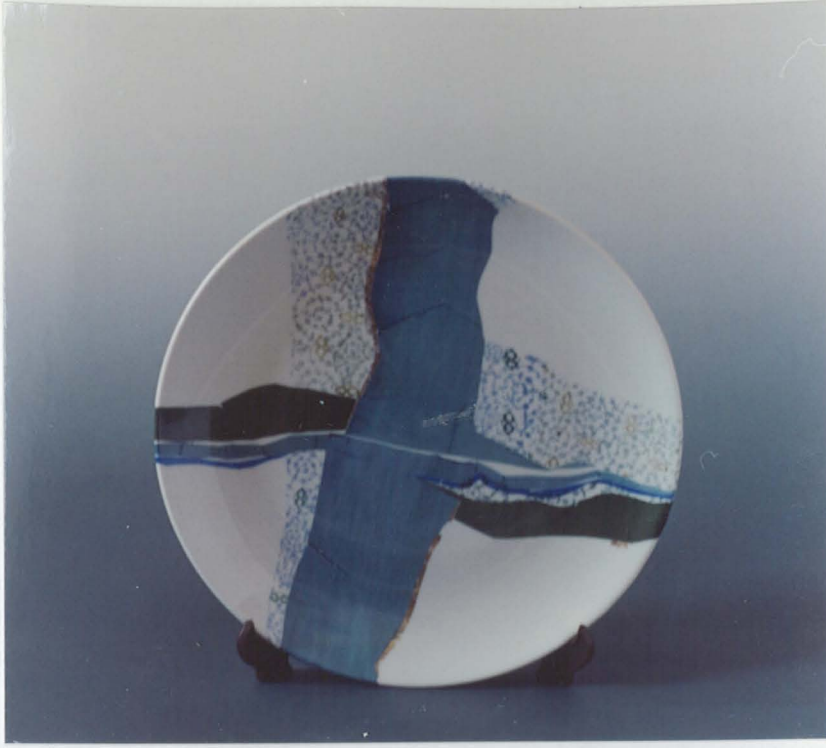
Resim 28- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

Resim 29- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: Çıkartma, Çap: 29 cm.

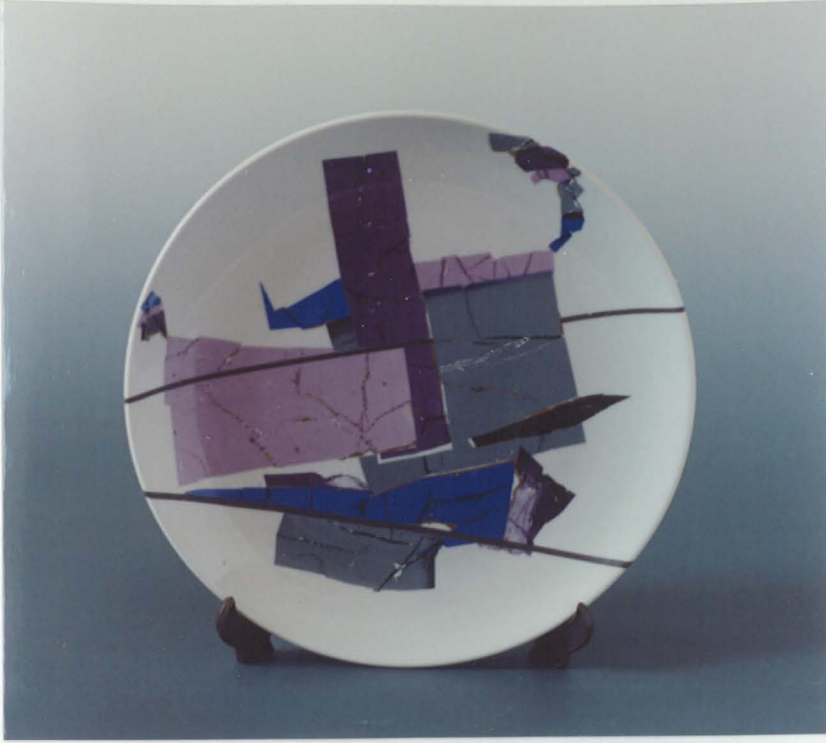
Resim 30- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

Resim 31- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

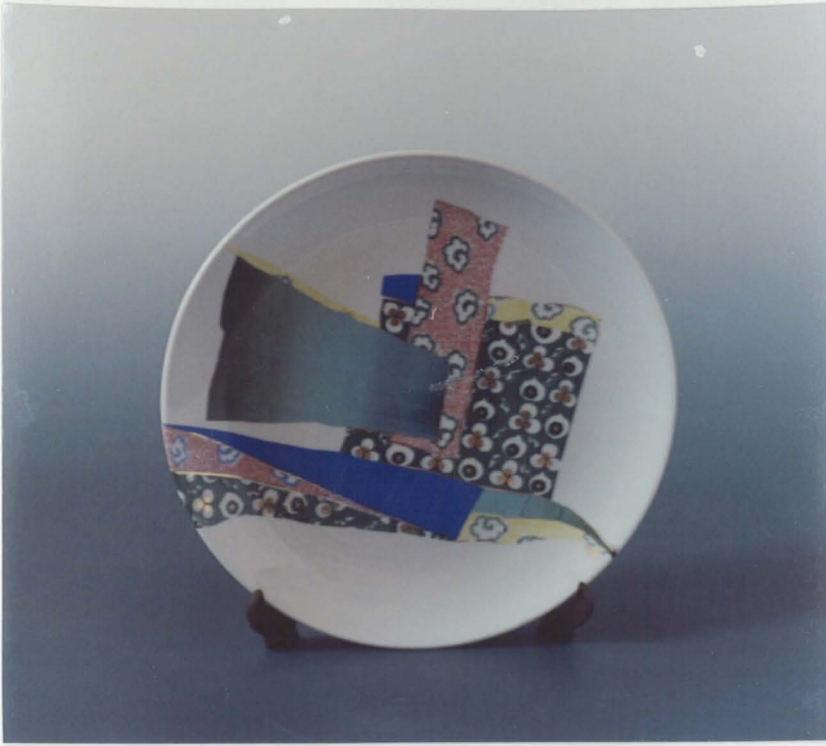
Resim 32- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

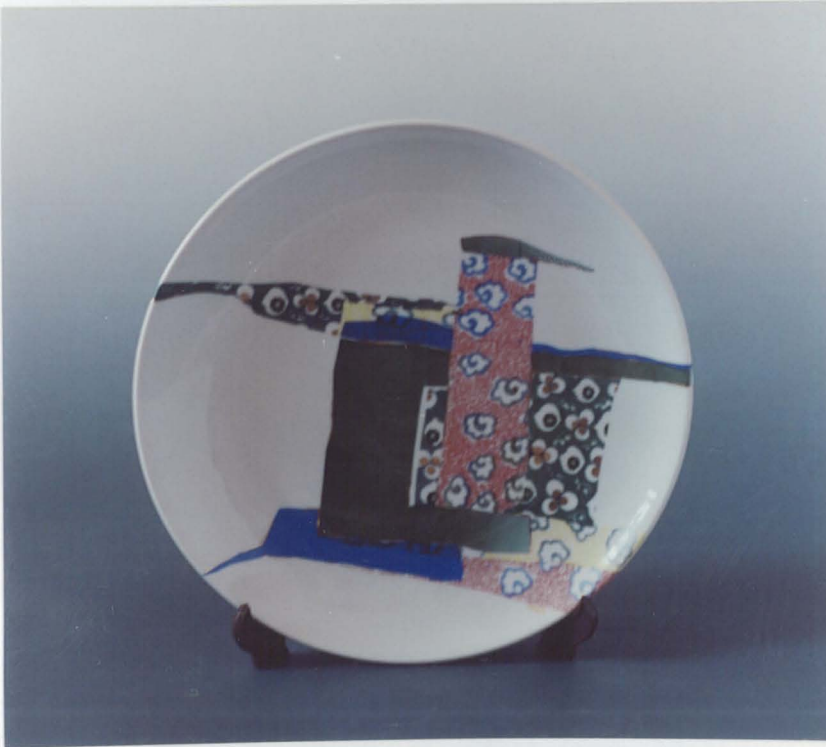
Resim 33- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

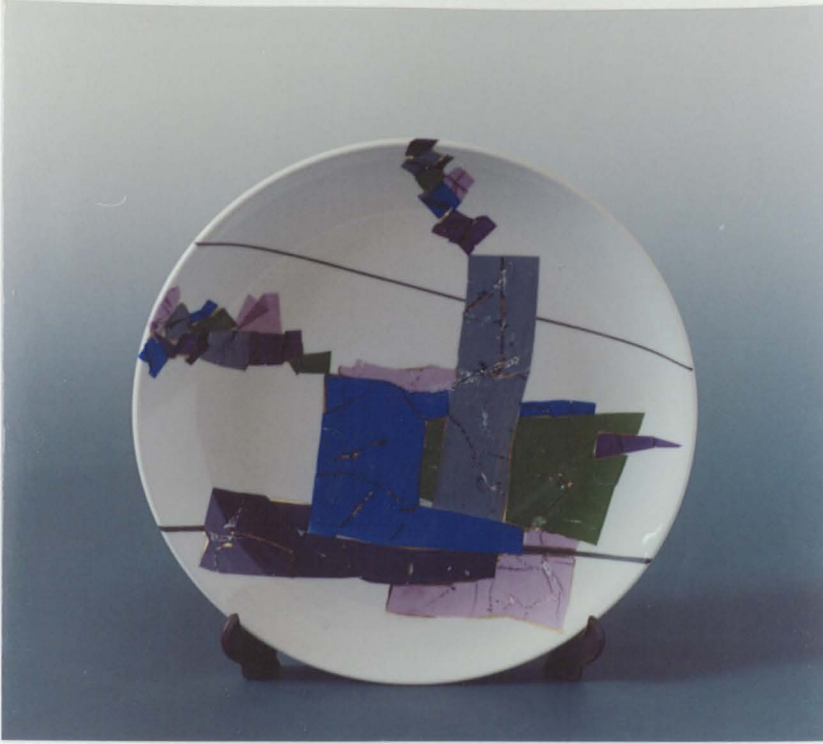
Resim 34- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

Resim 35- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

Resim 36- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

Resim 37- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

Resim 38- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

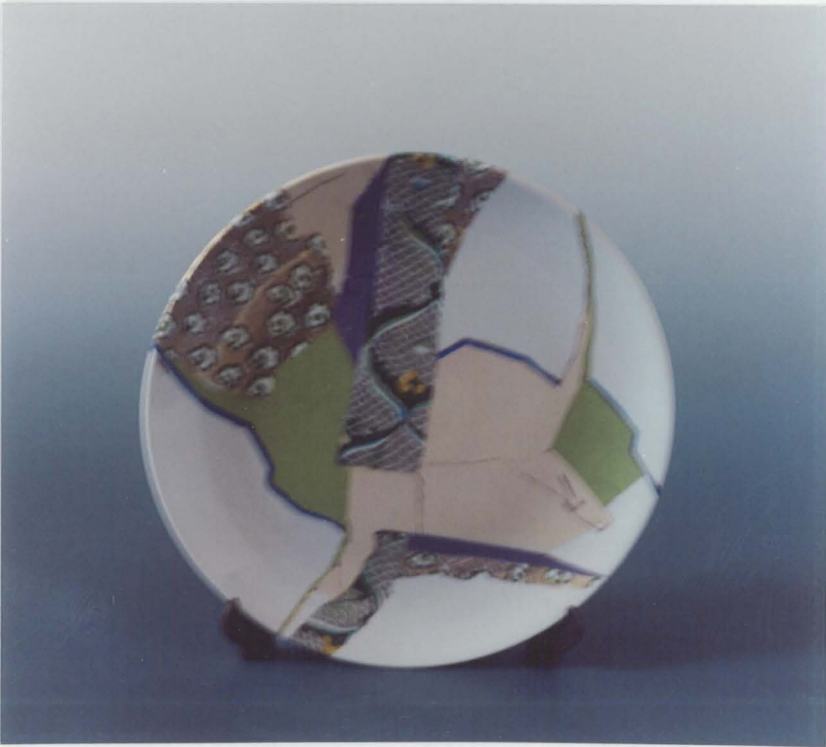
Resim 39- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

Resim 40- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

Resim 41- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

Resim 42- Bisküvi pişirimi: 1050 °C, Sır pişirimi: 1375 °C, Dekor pişirimi: 820 °C, Teknikler: El dekoru, çıkartma, Çap: 29 cm.

SONUÇ

Türkiye'ye porselenin girdiği ilk yıllarda, porselen dekorlarında estetik kaygılar gözetilerek sanatçı-endüstri iş birliğine gidilmiştir. O dönemde belli bir zümreye hizmet veren porselen kuruluşları Avrupa'ya bağımlı olarak çalışmıştır. Devrin ünlü yabancı ve Türk sanatçıları porselen kuruluşlarında çalıştırılmış ve konu ile ilgili olarak Avrupa'ya gönderilmişlerdir. Bu arada kendi öz kültürümüz ve geleneksel desenlerimiz gözardı edilerek, başarılı batı tarzı çalışmalar yapılmıştır. O dönemde porselen kuruluşları sanatta batılılaşma sürecinin başlamasında rol almıştır.

Türkiye'de porselen dekorları, Türk toplumunun gelişmesine ve fabrikaların çoğalmasına paralel olarak teknolojik açıdan yenilenme aşamaları kaydetmiştir. Türkiye'ye porselenin ilk girdiği yıllarda porselen dekorları el ile çoğaltılmış ve daha sonraları porselenlerin kullanım alanlarının yaygınlaşması sonucu araştırmalar yapılarak dekorlama teknikleri geliştirilmiştir. Bu teknikler sanatsal ve endüstriyel alanda kullanılan tekniklerdir.

Porselen dekorlarında, teknolojik alanda görülen yenilikler ve aşamalar, desen açısından gözlenmez. Türkiye’de porselenin üretilmeye başlandığı ilk yıllarda sanatçı-endüstri işbirliği, işletmelerin kısa yoldan fazla kâr etmeyi hedeflemelerinden ötürü sonraki yıllarda ve günümüzde görülmemektedir. İşletmelerde desen faktöründen önce ticari amaçları gözetildiğinden desenlerin özgünlüğü ve kalitesi gözönüne alınmamıştır. Günümüzde Türk tüketicisi yavaş yavaş bilinçlenmeye başlamıştır. Bu bilinçlenmeyle birlikte porselen dekorlarında da özgünlük, sanatçıların kişisel tarzının belirginleşmesi daha da önem kazanmaktadır. Türk tüketicisi artık sofralarında özgün sofa eşyası görmek istemekte, misafirperverliğe de çok önem veren Türk halkı, konuklarını sofralarında ağırlarken ev sahibinin övünebileceği ve kişisel tarzını kanıtlayabileceği porselen sofa takımları görmek istemektedir. Porselen kuruluşları, böyle düşünen tüketicinin talebini karşılayabilmek için, işletmecisi-sanatçıyla birlikte serbest yaratıcılıkla üretilebilirlik arasında sentez arayışı içine girmelidirler.

Türk porseleninde yapılan dekor ve desenler Batı kaynaklı kötü kopyalar ile geleneksel desenlerin aynen uygulanması şeklinde yapılmaktadır. Bu tavır porselen dekorlarında yeni bir anlatım dilinin geliştirilmesinde büyük bir engeldir. Bu konu zaman içinde araştırma ve geliştirmeyi gerektirmektedir. Porselen kuruluşların ticari kaygıları bir kenara bırakıp yeni bir çizgi dili yaratmaya önem vermesinde büyük fayda vardır. Yeni çizgi dilini yaratırken çağın sosyal ve kültürel yapısının istediği değerlere uygun görsel

anlayışta desenler gerçekleştirilmesi zorunludur. Bu da ancak geleneksel desenlere öykünmeciliği bir tarafa bırakarak, geleneksel anlayış ile tasarımsal olgunun ve yaratıcılık prensiplerinin ortak paydası olabilecek desenler yaratmakla elde edilebilir. Türk porselen kuruluşları, kimliklerini kazanarak dünya porselenleri arasında gerekli yerini alabilmeleri için kendi kişiliği, kültürü ve anlatım diliyle, tamamen kendine özgü yepyeni bir biçimde desen ve dekorlar ortaya koymalıdır.

KAYNAKÇA

- AKÇAYLI İlgen : **Türkiyemiz**, Sayı:46, "Porselenin Dekoratif Değeri", İstanbul, 1985.
- ANILANMERT Beril : **Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını**, "Seramik Eğitiminde Yeni Yönelimler", Y.No:1, H.Ü.G.S.F., Ankara, 1985.
- ARCASOY Ateş : **Seramik Teknolojisi**, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Anasanat Dalı Yayınları, No:2, Meteksan Limited Şirketi, Ankara, 1988.,
- ASLANAPA Oktay : **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1974.
- ATASOY Nurhan
RABY Julian : **İznik Seramikleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989.
- AYDIN Mürşit : **Türk El Süsleme Sanatı**, Sümerbank Holding A.Ş., İstanbul, 1993.

- AYTA Tülin : **Toprak Sanatlarında Dekoratif Uygulama Yöntemleri**, Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 1976.
- BAYRAKTAR Nedret : **İstanbul Cam ve Porselenleri**, Yapı ve Kredi Bankası, İstanbul, 1982.
- BAYRAKTAR Nedret : **Sanat Dünyamız**, "Kadın Tasvirli Yıldız Porselenleri", Yapı Kredi Bankası, Sayı: 23, 1981.
- CEZAR Mustafa : **Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi**, İř Bankası Yayını, İstanbul, 1971.
- CHARLESTON J.Robert : **World Ceramics**, The Hamlyn Publishing Group Limited, London, 1981.
- ERBAHAR Nurdan : **Topkapı Sarayı Müzesi**, "Çin Porselenleri", Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 1984.
- ERSOY Ayla : **Sanat Çevresi**, "Geleneksel ile Çağdaşlığı Birleřtiren Sanatçı", Sayı: 62, Ankara, 1983.
- FRIEDL Hans : **Porselen Neden?, Niçin?, Nasıl?**, Pařabahçe Lt.řt., İstanbul Porselen A.ř.

- GÜNER Güngör : **Boyut**, "Seramik Eğitim Gerekliiği ve Aksaklıkları", 1/6, 1982.
- KALMIK Ercüment : **Renklerin Armoni Sistemleri**, İstanbul, 1964.
- KOCABAŞ Hüseyin : **Porselencilik Tarihi**, Yeni Basımevi, Bursa, 1941.
- KÜÇÜKERMEN Önder : **Dünya Saraylarının Prestij Teknolojisi: Porselen Sanatı ve Yıldız Çini Fabrikası**, Sümerbank Yayınları, İstanbul, 1987.
- MARTENS R. : **Uluslararası Seramik Kongresi Bildiriler Kitabı**, "Porselenin Hızlı Pişirimi İçin Tünel Fırın", İstanbul, 1992.
- PEKMEZÇİ Hasan : **Tüm Yöntemleri ile Serigrafi İpekbaskı**, İlke Yayınevi, Ankara, 1992.
- READ Herbert : **Sanat ve Endüstri**, İstanbul, 1973.
- SOUSTIEL Jean : **La Ceramique Islamique**, Office Du Livre, 1985.
- SÜMER Güner : **Seramik Sanayii El Kitabı**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1988.

TANSUĞ Sezer : **Çağdaş Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi
İstanbul, 1986.

TANSUĞ Sezer : **Sanatın Görsel Dili**, Remzi Kitabevi,
İstanbul, 1988.

TAVİLOĞLU Nur-
BAYRAKTAR Nedret : **Sanat Dünyamız**, Sayı:28, Yapı Kredi
Bankası, 1983.

WARREN Cox : Pottery And Porcelain, NewYork, 1944.

_____ : **Sadberk Hanım Müze Kataloğu**,
İstanbul, 1989.

_____ : Netzsch Dekorertechnik Broşürü.

_____ : **Dekorasyon**, Boyut Yayın Grubu,
İstanbul, 1991.

_____ : **Technologic Der Feinkeramik**
(Yazarlar Grubu), Deutscher Verlag Tur
Grunsteffindustriel, Leibzig.

_____ : Sümerbank Yıldız Porselen, Yarımca
Porselen, Kütahya Porselen, İstanbul
Porselen, Güral Porselen Katalogları.